

Hønsfugljakt i næringsøyemed

– forslag til løsninger for bedre rammevilkår

Oktober, 2011

En del av Rypeforvaltningsprosjektet 2006-2011

NORSKOG
Postboks 123, Lilleaker, N-0216 OSLO
Tlf: +47 22 51 89 00
Fax: +47 22 51 89 10
www.norskog.no

NORSKOG-rapport

2011-1

TITTEL Hønsfugljakt i næringsøyemed – forslag til løsninger for bedre rammevilkår.	
FORFATTERE Haaken M. Christensen, Egil Rønning, Maria Björck, Karen Anna Kiær, Ole Erik Elsrud	
UTGIVER: NORSKOG	
ANTALL SIDER: 66	
DATO: 25.10.2011	
ISBN: 978-82-92442-10-4	
SAMMENDRAG <p>Småviltjakt foretrekkes av svært mange jegere. Samtidig er den en viktig inntektskilde for mange grunneiere. Det er tre forutsetninger som spesielt påvirker mulighetene for å lykkes med jakt som næring. Effektiv organisering av innholdet i produktet er første forutsetning. Det tilbys produkter langs hele spekteret fra rent kortsalg for jaktterreng, til høyt tilrettelagt forpleining og oppfølging. I alle tilfeller må elementene innbyrdes koordineres, slik at produktet som helhet oppleves velorganisert. Dette er spesielt viktig å vektlegge der arealet representeres av flere grunneiere. Dernest viser allsidig markeds- og forretningsmessig forståelse seg å være viktig langs hele verdikjeden fra produktutvikling til markedsføring, salg og økonomisk forvaltning av foretaket. I tillegg til organiseringen har den generelle opplevelsen av terrenget mye å si for omsetningsmulighetene. Det økonomiske resultat er både måleverktøy og drivkraft for ethvert sunt foretak. Enkelte rammebetingelser skaper forretningsmessige utfordringer. Disse omtales særskilt i rapporten.</p>	ABSTRACT <p>Small game hunting is preferred by many hunters. At the same time it is an important source of income for many landowners. There are three conditions that particularly affect the opportunities for success in hunting as a business. Efficient organization of the content of the product is the first prerequisite. There are products along the whole spectrum from 1 day permits for hunting, to highly organized catering and support. In all cases, the elements must be coordinated so that the product as a whole are experienced as well-organized. This is especially important when the area is represented by several landowners. Secondly shows versatile market and business understanding to be important along the entire value chain from product development to marketing, sales and financial management. In addition to the organization, the general experience of the terrain is important to get customers. The financial results are both measuring instruments and driving force for any healthy enterprise. Some conditions create business challenges. These are discussed separately in this report.</p>
STIKKORD <p>Rammevilkår, flaskehalser, rettighetshavere, næringsutvikling, rypejakt, skogsfugljakt</p>	KEYWORDS <p>Business development, bottlenecks, grouse, hunting, landowners</p>

Forsidefoto: Ole Erik Elsrud

Sammendrag

Christensen, H.M., Rønning, E., Björck, M., Kiær, K.A. og Elsrud, O.E. 2011. *Hønsefugljakt i næringsøyemed – forslag til løsninger for bedre rammevilkår*. NORSKOG-rapport 2011-1. 66 s.

Anbefalte tiltak:

- Bygninger som brukes i utleievirksomhet i forbindelse med naturbasert reiseliv kan med fordel inkluderes i definisjonen for stedbunden næring eller gårdstilknyttet næring.
- Kravet til registrering i Reisegarantifondet bør komme tydeligere frem til tilbyderer av småskala reiselivsprodukter.
- Like konkurransevilkår for offentlige- og private aktører vil kunne øke både kvalitet og volum på det samlede tilbudet. Likestilt system for merverdiavgift på jakt og fiske er ett typisk eksempel.
- Prisstyring fra Direktoratet for naturforvaltning bør oppheves slik at statsallmenningene også får anledning til å tilpasse seg et prisnivå som forsvarer aktiv forvaltning
- Intensivere arbeidet med bestandstakseringer for å kunne tilpasse uttaket til gjeldende bestandsnivå.
- Øke stimulansen til grunneiersamarbeid og samjakt for å bedre tilbudet på hønsefugljakt
- Utvikle faglige nettverk og kompetansehevingstiltak på salg og markedsføring for tilbydere av naturbasert turisme er viktig. Ta i bruk mulighetene som ligger i Innovasjon Norge.

Småviltjakt foretrekkes av svært mange jegere. Samtidig er den en viktig inntektskilde for mange grunneiere. Det er tre forutsetninger som spesielt påvirker mulighetene for å lykkes med jakt som næring. Effektiv organisering av innholdet i produktet er første forutsetning. Det tilbys produkter langs hele spekteret fra rent kortsalg for jaktterreng, til høyt tilrettelagt forpleining og oppfølging. I alle tilfeller må elementene innbyrdes koordineres, slik at produktet som helhet oppleves velorganisert. Dette er spesielt viktig å vektlegge der arealet representeres av flere grunneiere. Dernest viser allsidig markeds- og forretningsmessig forståelse seg å være viktig langs hele verdikjeden fra produktutvikling til markedsføring, salg og økonomisk forvaltning av foretaket.

Rype- og skogsfugljaktas økonomiske ringvirkninger utgjør store verdier og det ligger sannsynligvis økonomisk potensial i denne delen av utmarksnæringen. Norges skogeierforbund 2010 har estimert en forventet økning i samlet omsetning innenfor jakt og fiskesektoren på 50-60% frem mot 2020. Årsakene til at potensialet i mange områder er dårlig utnyttet er sammensatt, og finnes på alle forvaltningsnivåer. Like fra grunneiernivå til Stortingsvedtak. Vi har i denne rapporten belyst noen av de faktorene som virker begrensende for næringsutvikling og lønnsomhet i omsetning av rype- og skogsfugljakt med tilleggsprodukter. For å avdekke disse elementenes betydning er det benyttet både dybdeintervjuer, epostundersøkelser og en webundersøkelse. Respondentene besto av private og offentlige rettighetshavere, offentlig forvaltning, samt brukerne/jegerne.

Rammevilkår

Et tiltak som vil kunne forbedre situasjonen ved etablering av bygningsmasse til bruk ved utleie av jakt, er å sørge for at bygg som brukes i denne type utleievirksomhet inkluderes i definisjonen for stedbunden- eller gårdstilknyttet næring. En slik endring vil gi redusert behov

for dispensasjoner. Dette vil gi raskere etableringer og reduserte kostnader. Rundskriv T-6/09 til Motorferdselloven åpner for muligheter til å transportere camper og utstyr på snødekt mark. Kjøring på barmark vil imidlertid fortsatt være en skranke dersom næringsaktiviteten må foregå i et område langt fra veg eller godkjente sommerløyper (Finnmark). Tilbydere som tilbyr sammensatte produkter må være medlem av Reisegarantifondet dersom produktet varer lenger enn 24 timer. Informasjon om kravet til registrering i Reisegarantifondet bør komme tydeligere frem til tilbyderen av småskala reiselivsprodukter. Dette kan eksempelvis gjøres gjennom veiledningsapparatet med kommunen i spissen, eller gjennom ulike organisasjoner som bedriftene er tilknyttet.

Ulike regler for merverdiavgift for offentlige og private tilbydere kan virke konkurransevridende. Selv om det er uttrykt i loven at omsetning av rett til jakt og fiske skal være merverdiavgiftspliktig, er markedsledende aktører unntatt fra dette utgangspunktet, slik at merverdiavgiftsplikten i dag hovedsakelig omfatter private grunneiere. Konsekvensen av dette kan være at private aktører må tilpasse prisene til et markedsnivå som ofte ikke forsvarer investering og drift.

Offentlig eiendom og spesielt statsallmenningene, uttrykker ønske om i større grad å kunne heve prisene for sine produkter for å utjevne prisforskjeller og samtidig finansiere moderne forvaltning og utvikling av produktene. Flere fjellstyrer opplever prisrammene i forskriftsverket som et hinder i forhold til å drive aktiv forvaltning og samtidig sikre økonomisk balanse. Norges Fjellstyresamband får ofte tilbakemelding fra fjellstyrer om at inntjening fra salg av småviltkort er for lavt i forhold til de ressursene som legges ned og de krav til forvaltning som storsamfunnet har. Det er et ønske blant disse om å evaluere de samlede virkningene av forskriftene for jaktkvaliteten i statsallmenningene. Enkelte offentlige eiendoms kategorier, som statsallmenningene har fått fritak for mva. og pristak fastsatt av Direktoratet for naturforvaltning (DN). Bakgrunnen for dette er at disse forvalter en rettighet som nordmenn i utgangspunktet har, og ikke kjøper av noen andre. Det man betaler er altså kun en administrasjons avgift.

Bestandsøkologiske faktorer

En viktig forutsetning for bestander med store variasjoner over kort tid, er at høstet mengde ligger på et bærekraftig nivå. Høy kvalitet på takstarbeidet og datagrunnlaget er avgjørende slik at man kan styre uttaket av fugl for eksempel i forhold til hvor mye rype det er. Nøyaktige takstresultater i områder med mye fugl vil også være et fortrinn ved markedsføringen av jaktprodukter.

Grunneiersamarbeid, forskjellige interesser og kompetanseheving

Norsk eiendomsstruktur kjennetegnes generelt av et stort antall små eiendommer. Mangel på samarbeid mellom grunneierne er ofte en flaskehals for aktiv forvaltning, næringsutvikling og dermed også for tilgangen til jakt i enkelte områder. Organisert samarbeid mellom grunneierne synes å være en forutsetning for næringsutvikling i tilfeller der arealstørrelse er en begrensende faktor. Småviltjegere som blir fortrent av storviltjegere kan redusere tilgangen på småviltjakt i enkelte områder. Resultater i undersøkelsen viser imidlertid at samjakt er akseptert. Mange av respondentene påpeker allikevel at det ofte legges begrensninger på småviltjakta under jaktperioden for storvilt.

Interessekonflikter mellom lokale tilbydere, storsamfunn, og offentlig forvaltning kan i noen tilfeller skape utfordringer. Det er tidligere vist at forekomst av ulv i jaktterrenget har ført til at omsetningen av jaktkort på småvilt er betydelig redusert. Stående fuglehunder tas sjelden

av ulv, men eierne kvier seg allikevel for å slippe hundene. Nå som retten til nødverge også kommer for hund kan dette redusere konfliktnivået noe.

Markedsføring og kundebehandling er generelt svakt vektlagt innen utvikling av naturbasert turisme. Overgangen fra å være heltidsbonde eller skogbruker til å være godt vertskap for folk som kanskje bor på gardstunet kan være utfordrende. Mange produkter er gjennomarbeidet og klare for markedet, hvorpå tilbudet ikke når målgruppen. Kompetanse om eget produkt og hvordan det skal markedsføres, synes i alt for liten grad fokusert blant tilbyderne. Faglige nettverk med aktører med samme type produkter har vist seg effektivt for å finne løsninger på ulike problemstillinger. Innovasjon Norge systemet kan også være til stor hjelp for mange.

Summary

Christensen, H.M., Rønning, E., Björck, M., Kiær, K.A. and Elsrud, O.E. 2010. *Grouse hunting for commercial purposes – proposed solutions for better conditions*. NORSKOG Report 2011-1. 66 p.

Recommended actions:

- Buildings used in business activities related to nature-based tourism should be included in the definition of place bound business or farm related business.
- The requirement for registration in the Travel Guarantee Fund should be more clearly to the providers of small-scale tourism products.
- Equal regulations for public and private providers can increase both the quality and volume of the total offer. Equated system of value added tax on hunting and fishing is a typical example.
- Price ceiling from the Norwegian Directorate for Nature Management should be repealed so that the state common lands also have the opportunity to adjust to a price level that justify active management
- Intensify efforts with population assessments in order to adapt the hunting to the current population level.
- Increased focus on landowner cooperation and mixed hunting to improve the offer of grouse hunting.
- Development of professional networks and training programs on sales and marketing for providers of nature based tourism is important. Take advantage of the opportunities offered by Innovation Norway.

Small game hunting is preferred by many hunters. At the same time it is an important source of income for many landowners. There are three conditions that particularly affect the opportunities for success in hunting as a business. Efficient organization of the content of the product is the first prerequisite. There are products along the whole spectrum from 1 day permits for hunting, to highly organized catering and support. In all cases, the elements must be coordinated so that the product as a whole are experienced as well-organized. This is especially important when the area is represented by several landowners. Secondly shows versatile market and business understanding to be important along the entire value chain from product development to marketing, sales and financial management.

There are great economic opportunities related to the grouse hunting. Norges skogeierforbund 2010 has estimated an expected increase in total revenue in hunting and fishing sector at 50-60% until 2020. The reasons for why the potential in many areas are poorly used is complex. We have in this report highlighted some of the factors that will limit for business development and profitability of sales of grouse hunting with additional products. To examine the influence of these factors we used both in-depth interviews, mail surveys, and a web survey. The respondents consisted of private and public licensees, public administration and the users / hunters.

Framework

An important factor that will improve the situation regarding establishment of buildings for use in combination with hunting, is to ensure that buildings used in rental activities in connection with nature-based tourism is included in the definition of place bound business or

farm related business. Such a change will reduce the need for exemptions. This will speed up the establishment and reduce costs. Circular T-6/09 to motor traffic law allows for the possibility to carry tented camps and equipment on snow-covered ground. On bare ground there will still be a barrier if the activity must take place in an area far from roads or approved summer courses (Finnmark). The Travel Guarantee Fund's primary responsibilities is to ensure that operators of packaged tours set statutory warranty and that the travellers get a refund of their down payment and / or an alternate return when a host goes bankrupt. Information about the requirements for registration in the Travel Guarantee Fund should be more clearly to the small-scale tourism providers. This can for example be done through the guidance system with the municipality as the first contact point, or through various NGOs.

Different rules for VAT for public and private providers can distort competition. Although it is expressed in the law that the sale of rights for hunting and fishing shall be subject to VAT, some leading actors in the markets are exempt from this, so that VAT today mainly include private landowners. The consequence of this is that private actors must adjust prices to market levels that often do not justify the investment and operation of a modern product.

Public property and in particular state common lands (statsallmenninger), express a desire to a greater extent in order to raise prices for their products to compensate for price differences and also fund the modern management and development of products. Several mountain boards (fjellstyrer) are experiencing price limits in the regulations as an obstacle in relation to active management, while ensuring financial balance. Norges Fjellstyresamband often gets feedback from mountain boards that earnings from the sale of small game hunting permits are too low in relation to the resources laid down and the demands on management. There is a desire among them to evaluate the combined effects of hunting regulations for the state common lands. Some public property categories, such as state common lands have been granted exemption from VAT and the price ceiling set by the Directorate for Nature Management (DN). The reason for this is that they manage a right that already belongs to Norwegians and they do not buy it from anyone else. What you pay is only an administrative fee.

Population Ecological factors

An important prerequisite for populations with large variations over short time, is that the harvested volume is at a sustainable level. High quality registration and calculation methods for estimating population sizes as accurate as possible are a very important tool so you can set a sustainable harvesting level. In areas with lots of birds these results will also be an important tool in marketing of hunting products.

Landowner cooperation, different interests and capacity building

Norwegian property structure is characterized generally by a large number of small properties. Lack of cooperation between landowners is often a bottleneck for active management, business development and thus also for access to hunting in some areas. Organized cooperation between landowners seems to be a prerequisite for economic development in cases where land size is a limiting factor. Small game hunters who are displaced by big game hunters can reduce the supply of small game hunting in some areas. Results of the survey show that mixed hunting is accepted, but many respondents pointed out that it is often placed restrictions on small game hunting during the hunting period for the big game.

Conflicts of interest between local providers, the wider society and public administration can sometimes create challenges. It has been shown that the presence of wolves in hunting terrain has led to the sale of hunting licenses for small game to be reduced significantly. Pointing dogs are rarely taken by wolves, but the owners are still reluctant to let the dogs hunt in these areas. The level of conflict may be reduced since self-defence regulations now also are being adopted for dogs.

Expertise on marketing and customer care is a challenge for many providers within the development of nature-based tourism. The transition from being a full-time farmer or forester to be a good hosts for people who may live in the farmyard can be challenging. Many products are thoroughly prepared and ready for the market, but the offer does not reach the target audience. Expertise about their own product and how it should be marketed seems to have far too little focus among providers. Professional network of providers with the same type of products have proven effective in finding solutions to different problems. The Innovation Norway system can also be of great help to many.

Innholdsfortegnelse

Sammendrag	3
Abstract	Feil! Bokmerke er ikke definert.
Forord	11
1 Den komplekse rypeforvaltningen	12
2 Bakgrunn.....	13
2.1 Rypejaktas historie og statistikk	13
2.2 Produkttyper	15
2.3 Rettighetshavere	16
2.3.1 Offentlige rettighetshavere	16
2.3.2 Private rettighetshavere.....	18
2.4 Brukerne	19
2.5 Markedet.....	21
2.6 Forvaltningsapparatet	22
2.7 Annen tidligere litteratur.....	24
2.8 Lovgivning.....	25
2.9 utfordringer, begrensninger og flaskehalser	28
3 Metode	28
3.1 Kvalitative intervjuer	28
3.2 Identifisering av interessegruppene.....	28
3.3 Litteraturstudie.....	29
3.4 Strategiske intervjuer og e-postundersøkelse	29
3.5 Web-undersøkelse.....	30
4 Resultater	31
4.1 Dagens situasjon.....	31
4.2 Ulike interesser og utfordringer	33
5 Analyse og diskusjon av identifiserte begrensende faktorer / flaskehalser.....	37
5.1 Rammevilkår/lovverket	37
5.1.1 utfordringer knyttet til etablering av næringsvirksomhet i utmark i Norge.....	37
5.1.2 Naturmangfoldloven og verneområder	37
5.1.3 Plan- og bygningsloven.....	39
5.1.4 Motorferdselloven.....	41
5.1.5 Servering i forbindelse med opplevelsesprodukter	43

5.1.6 Lov om pakkereiser	44
5.2 Økonomiske begrensinger.....	45
5.2.1 Økonomi på privat- kontra offentlig grunn	45
5.2.2 Merverdiavgift.....	47
5.3 Begrenset tilgang og sesong.....	49
5.3.1 Jakttider og jaktidsrammer (Viltloven).....	49
5.4 Bestandsøkologiske faktorer	50
5.4.1 Liten bestand av fugl	50
5.5 Grunneiersamarbeid, forskjellige interesser og kompetanseheving	51
5.5.1 Eiendomsstruktur	51
5.5.2 Samjakt	52
5.5.3 Store rovdyr i terrenget.....	52
5.5.4 Markedsføring og kompetanse	53
6 Konklusjon	54

Forord

Denne rapporten er en del av “Rypeforvaltningsprosjektet 2006-2011”, hvor et av delmålene er å kartlegge og anbefale endringer i rammebetingelser for omsetning og utførelse av rype- og skogsfugljakt. I denne rapporten ser vi nærmere på det eksisterende regelverket som påvirker rammebetingelser for forvaltning, omsetning og utøvelse av rype- og skogsfugljakt. Gjennom analyse av litteratur, strategiske intervjuer, samt e-post- og webundersøkelser, har vi forsøkt å avdekke hvilken innvirkning de ulike delene av dagens regelverk har på denne typen næringsvirksomhet. Det rettes en stor takk til alle som har bidratt med opplysninger i undersøkelsen. Vi håper rapporten vil være nyttig for alle som er involvert i småviltforvaltning.

Lilleaker 2011

1 Den komplekse rypeforvaltningen

Utnyttelse av utmarksressursene har lange tradisjoner i Norge. Høsting av ressursene i form av jakt, fiske og sanking har gjennom tidene vært viktige aktiviteter for befolkningen. Det har skjedd en sterk utvikling i aktivitetsmønsteret knyttet til bruken av utmarka, og i dag lever nye former for utmarksaktiviteter side om side med tradisjonelle eldre høstingstradisjoner (Dragland m.fl. 2002). Bruken av utmark er både av kommersiell og ikke-kommersiell karakter og befinner seg gjerne i grenselandet mellom friluftsliv og reiseliv. Dette kan i mange tilfeller føre til interessemotsetninger i bruk og forvaltning av utmarksressurser.

Ulike brukere av utmarka har gjerne ulike syn med tanke på nærings-, friluftsliv- og verneinteresser innenfor utmarkssektoren. I dette ligger eksempelvis ulike syn på innholdet i og utnyttelsen av jakt- og fiskeretter, bygging av hytter til utleieformål, fragmentering av leveområder eller forstyrning av dyre- og planteliv. I de fleste tilfeller blir det en diskusjon om arealer skal brukes og i så fall hvilke type bruk som skal være der, skjermes eller vernes. Det vil si i hvilken grad området skal kunne anvendes til ulike næringsformål og økonomisk utnyttelse, eller om det skal bevares i mer eller mindre urørt tilstand. Eventuelle næringsmessige begrensningene som kan oppstå ved vern er avhengig av verneform og aktivitet.

Ulike eiere har også ulike mål for sin eiendom med tanke på ressursutnyttelse og inntjeningskrav. Ulike rammevilkår og formål for forskjellige rettighetshaverne bidrar til å gjøre situasjonen enda mer kompleks. Noen eksempler er Statsallmenningene som forvalter en rett som all i Norge har, de har ikke krav til å tjene penger og de har øvre prisrammer på jaktkort. Finnmarkseiendommen (FeFo) forvalter en rett som tilhører innbyggerne i Finnmark. Statskog skal tilby jakt til allmennheten til markedspris men ikke være prisdrivende. Ingen av de foregående har merverdiavgift på jaktkort, det må derimot private grunneiere betale. Statskog, FeFo og Statsallmenningene skal heller ikke tilby pakkede produkter.

Det er et bra markedsgrunnlag med 50-60.000 rypejegere i Norge med en liten del i det mer eksklusive segmentet. I følge jegerundersøkelsen (Andersen m.fl. 2008) er gjennomsnittsjegeren en mann på 49 år, han har høy utdanning og tjener godt. For rypeforvaltningens del kan det fort bli interessemotsetninger mellom de som ønsker at rypejakta skal være et bidrag til friluftsliv og folkehelse ved at folk i bygda skal ha det bra og få muligheten til å høste av naturens ressurser til en gunstig pris, og på den andre siden de som ønsker at rypejakta skal bidra til næringsutvikling og lokal verdiskapning ved hjelp av jaktinntekter, hyttetomter, hundetrening med mer. Dette er noe som gjør forvaltningen utfordrende ettersom aktørene operer i samme marked og viltet forflytter seg uten å ta hensyn til eiendomsgrenser.

Småviltjakt er en jaktform som er mange jegeres hobby nummer en, og samtidig en viktig inntektskilde for mange grunneiere. Rypejakta, og tilleggsproduktene rundt den, reguleres av et mangfold av lover og forskrifter. Mange av disse lovene og forskriftene er ikke tilpasset dagens moderne landbruk, der grunneierne blir oppfordret til å satse på andre områder enn de tradisjonelle landbruksproduktene for å øke inntekten fra eiendommen. De fleste rapporter og notater vi har funnet frem til fokuserer lite på jakt, men mer generelt på utmarks- og bygdebaserte reiseliv. Dette er også bakgrunnen for utarbeidelsen av denne rapporten, hvor det fokuseres på de ulike lover og forskrifter som regulerer og legger rammer for småviltjakta, og spesielt rypejakta. I tillegg vil vi identifisere om det er elementer som regulerer jakta eller tilleggsprodukter som ikke er lovbestemt.

2 Bakgrunn

I en tid da lønnsomheten i landbruket i Norge av flere grunner er presset fører det til at mange i distriktene står overfor utfordringer. Mange av aktørene i landbruket må utvide sitt inntektsgrunnlag for å beholde lønnsomhet og investeringsevne. Satsingen strekker seg fra modernisering av tradisjonell landbruksnæring, til kraftproduksjon, reiseliv og opplevelser knyttet til mat, kultur og natur. En rapport fra Norges Skogeierforbund (2010) viser at det har vært en vekst i omsetningen av jakt og fiske fra 3.070 millioner kr i 2003 til 3.589 i 2009, en vekst på totalt 17 % selv om det for enkelte segmenter har vært en tilbakegang. Til sammenligning har konsumprisindeksen steget med 11,4 % i samme periode. I rapporten er potensialet for vekst vurdert som stort og det er beregnet en forventet økning i samlet omsetning for sektoren på 50-60% frem mot 2020.

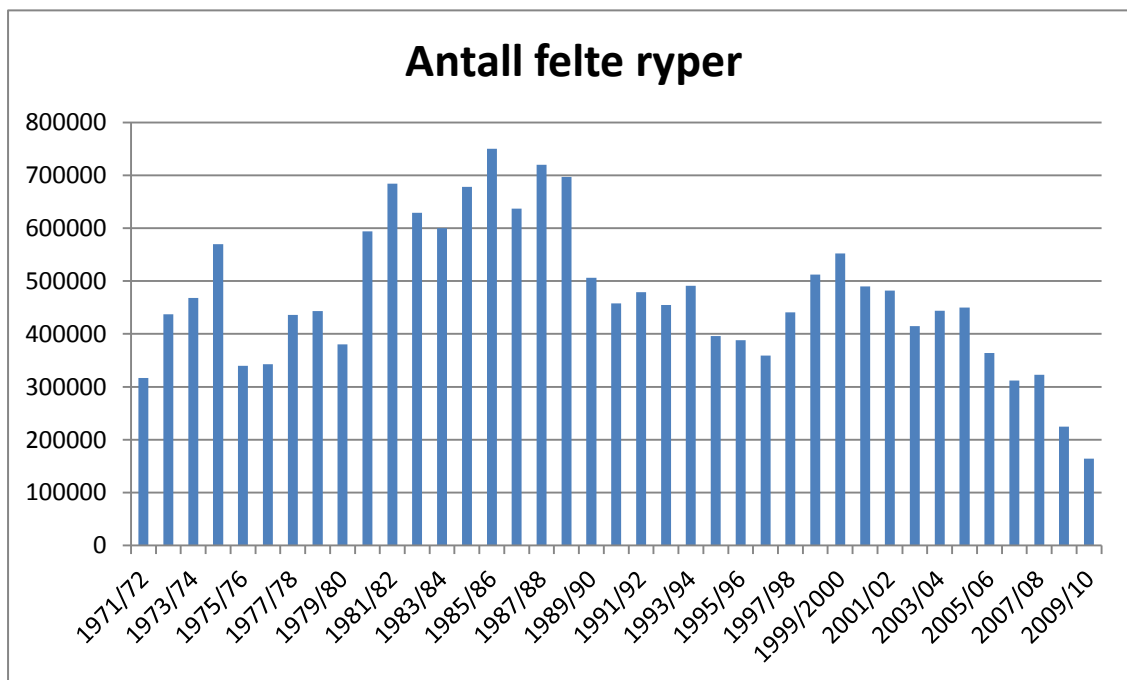
For myndighetene er det et særskilt ansvar å utforme styringsverktøy som er fleksible nok til å holde følge med utviklingen innenfor det naturbaserte reiselivet. For å ta mulighetene i bruk møter imidlertid næringen en rekke utfordringer. Vi har i lang tid vært klar over at det gjeldende lovverket, og praktiseringen av dette, begrenser utvikling av småbedrifter i Norge (SND 2003). Et eksempel kan være streng regulering med tanke på å bygge eller oppgradere husvære som skal benyttes i forbindelse med naturbasert næring. Det samme gjelder mulighetene for transport i forbindelse med næringsutvikling basert på en jaktressurs. Samtidig kreves det omstilling for mange av aktørene som skal gå fra tradisjonelt skog- og jordbruk til utvikling av turismepregede produkter. I følge Brastad og Borch (2002), som undersøkte tilleggsnæringer i landbruket, mente 52 % av bøndene at offentlig byråkrati og regelverk vanskeliggjør oppstart av annen næringsvirksomhet i tillegg til gårdsdriften. For å stimulere til omstilling er det derfor viktig med økt kompetanse i næringen og stimuli for samarbeid mellom aktørene. Det gjelder spesielt med tanke på kundebehandling, markedsføring og distribusjon av produktene.

2.1 Rypejakta historie og statistikk

Den norske rypejakta er en blanding av gamle fangsttradisjoner og sportsjakt utviklet av den britiske adelen og borgerskapet (Pedersen og Karlsen 2007). På 1800-tallet da særlig britiske reisende kom til Norge, var jakta en tradisjon for matauk og ikke minst salg av felt vilt. I tiden før haglegeværet var det antagelig snarefangst om vinteren som var den mest effektive fangstmetoden. For mange bygdesamfunn var rypejakta en viktig inntektskilde. Eksentriske britiske turister brakte med seg fiskestenger og haglegevær til landet. Med haglegeværet kom nye muligheter til både utøvelse og uttelling, og sesongen ble utvidet til å gjelde også høsten. Disse turistene fisket i tillegg ofte laks, og jaktet rype med stående fuglehund. Med dette ble nordmennene introdusert for sportsjakta. I dag er rypejakta en blanding av disse ulike kulturene, selv om den opprinnelige norske tradisjonen i stadig mindre grad utøves. Noe av grunnen til denne endringen er nok den økonomiske utviklingen og styrket kjøpekraft i de norske hjem. Det er mer kostnadseffektivt og enklere å kjøpe maten i dagligvareforretningen enn å dra ut i skogen for å høste den selv.

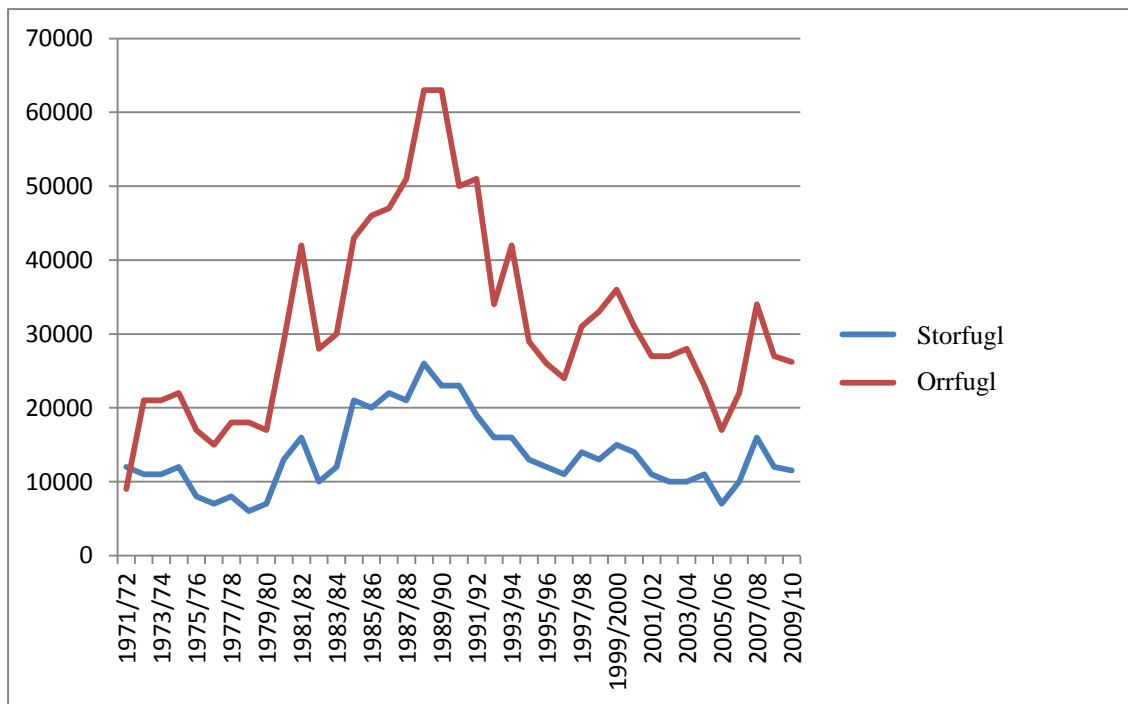
Rypejakta har lenge vært ansett som ”den norske jakta”, og mellom 50.000 og 100.000 jegere jakter rype hvert år (SSB1). I det siste er det imidlertid påvist en nedgang i antall rypejegere, noe som kanskje kan tilskrives noen dårlige rypeår (Pedersen og Karlsen 2007). I tillegg har rypejakta fått større konkurranse fra jakt på andre arter som elg, hjort og rådyr ettersom disse bestandene er blitt større enn hva de tidligere var.

I jaktåret 2009/10 ble det felt 54.000 fjellryper og 110.000 liryper (SSB 2, se Figur 1). Det utgjør en nedgang på henholdsvis 73 og 61 prosent siden jaktåret 2001/02. Da ble det felt 203.000 fjellryper og 279.000 liryper. Det er allikevel lite som tyder på at rypejakta er i ferd med å bli mindre populær (Pedersen og Karlsen 2007). Det var derfor gledelig å se at det i jaktåret 2010/2011 ble felt totalt 195.000 ryper, en oppgang på 19% fra bunnåret 2009/2010. Rypejakta har lenge hatt, og vil sannsynligvis fortsatt ha høy status. Det at ressursen varierer over tid kan medføre noen utfordringer med tanke på næringsutvikling. Det er lettere å skape et godt grunnlag for næring med utgangspunkt i stabile bestander, eks. hjortevilt

Figur 1: Antall felte ryper fra 1971 – 2009 (Fra SSB)

Skogsfugljakta er også populær. Dette er en krevende og svært utfordrende jakt, med færre viltsituasjoner og raske, vanskelige skudd. Antallet felte fugl har sunket gradvis de siste årene (Figur 2), men jaktåret 2007/2008 hadde en opptur når det gjelder antall fugl. Det har som følge av dette vært en god økning i salget av skogsfugljakt mange steder. Både størrelse på fuglebestanden og oppmerksomheten dette får i media kan antas å gi effekter i form av økt etterspørsel.

Figur 2: Antall felt storfugl og orrfugl 1971-2010

2.2 Produkttyper

Det finnes mange ulike jakttilbud i markedet. Vi kan grovt dele dem i tre kategorier: kortsalg, leie av terreng og tilrettelagt jakt. Kortsalg baserer seg gjerne på dagskort, helgekort og/eller sesongkort og kanskje hytteleie. Leie av terreng innebærer jakt der leietager har enerett til å jakte i terrenget i en kortere eller lengre periode, gjerne med hytte. Den tilrettelagte jakta er et jaktprodukt som gjerne tilbys i terreng hvor det er bra med fugl og det tilbys gjerne også stor grad av tilleggstenester. Tilleggstenestene kan for eksempel være transport, guiding og servering av mat og drikke. For mange tilbydere er inntekten fra tilleggsproduktene større enn fra selve jaktsalget. Kortsalg er det vanligste på offentlig grunn, mens på privat grunn ligger hovedvekten på terrengleie og kortsalg mens tilrettelagte opplegg tilbys på noen større enheter.

Levekårsundersøkelsene til SSB (SSB4) viser at den gjennomsnittlige kjøpekraften blant nordmenn er økende, og trendene viser at det brukes stadig mer tid og ressurser på utøvelse av hobby og fritid. Prisene på rype- og skogsfugljakt spriker, og forskjellen ligger for det meste i graden av tilrettelegging og tilleggstenester samt at enkelte eiendoms-kategorier har strenge føringer. Statsallmenningene har prisrammer satt av Direktoratet for naturforvaltning (DN) og har ikke anledning til å tilby pakkede produkter, derfor er prisene relativt sett lave. Et variert tilbud medfører at de fleste vil oppleve at tilgangen til jakt er god, og at den stort sett er priset innenfor akseptable rammer samt at det finnes et tilbud nærmest til alle kundegrupper. Selv om andelen tilrettelagt fuglejakt er økende, utgjør dette en veldig liten andel av det totale markedet.

Hytter og annen overnatting

Når det gjelder leie av husvære i forbindelse med jakt tilbys de fleste typer innkvartering. Det kan dreie seg om alt fra en enkel lavvo i terrenget, til høystandard hytter med badstue og andre fasiliteter. De fleste tilbyr imidlertid en mellomløsning. Det være seg hytter med eller uten innlagt vann og strøm. Som man ser av Jegerundersøkelsen i dette prosjektet (Andersen

m.fl. 2008) er ikke standarden på hyttene det viktigste for den gjennomsnittlige norske jegeren. Derimot viser NORSKOG-rapport 2010-1 (Elsrud 2010) at beliggenhet og spesielt nærhet til aktivitet som skal utføres er veldig viktig. Grunneierundersøkelsen (Andersen m.fl. 2010) viser at viktigheten med å ha minst en utleiehytte/skogshusvære/seter i tilknytning til hvert jaktterreng på eiendommen får en score på 3,7 tilsvarende "viktig" på en skala fra 1-5 (1-uviktig, 5-svært viktig).

Servering av mat og drikke

Noen få aktører tilbyr hjelpesjon med frokost, lunsj og tre-retters middag. Disse tilbyderne opererer normalt i den eksklusive enden av skalaen, og kan som regel vise til høy grad av eksklusivitet i alle ledd.

Transport

Avstanden fra veinettet og inn i selve terrenget kan ha betydning for salget av terrenget. En del norske rypeterreng kan ligge langt fra vei og er derfor vanskelig tilgjengelig. Enkelte rettighetshavere ønsker derfor å kunne tilby transport for sine jegere. Mest vanlig er det å transportere utstyr og bagasje inn til hytte eller annen overnatting. Som et resultat av rundskriv T-6/09 til motorferdselloven er nå transport på vinterføre av "materiell og utstyr" tillatt i forbindelse med utmarksnæring. Drift av utleiehytter, høsting av naturgoder og turist- og reiselivsnæring regnes som utmarksnæring. Dette åpner for muligheten å kjøre inn en del utstyr som ved etc. på snødekt mark, slik at det er klart til jakt sesongen. Jegernes utstyr har man derimot ikke anledning til å frakte inn motorisert når det er jakt sesong og barmark. På barmark kan bruk av hest være et alternativ for enkelte.

Bruk av guide

Folk ønsker mer tilrettelagte opplevelser nå enn tidligere. Dette har også konsekvenser for jakta, for eksempel med leie av guide og hund eller at jakta skal være tilrettelagt med overnattingsmulighet osv. Ut i fra hva som tilbys i markedet i dag kan det se ut til at bruk av guide ved jakt i Norge blir mer og mer vanlig, i alle fall i det eksklusive segmentet. Guidene er da ofte lokalkjente jegere med gode hunder.

2.3 Rettighetshavere

Det er grunneieren som har jaktretten på egen eiendom i Norge, med unntak av statsallmenninger hvor bruksretten ligger til bygd eller grend som fra gammel tid har hatt slik rett og Statskog som forvalter statens grunneierrett for å sikre allmennhetens rettigheter på statens grunn. I Norge finnes det forskjellige former for eierskap av landbrukseiendommer, herunder både offentlige og halvoffentlige, samt private. Statlig eierskap i utmarkseiendommer har ofte vært begrunnet i at offentligheten må sikres tilgang til skogs- og fjellområder, og sikres mulighet til å delta i jakt og fiske. Privat eierskap baseres på sin side på den private eiendomsretten, og gir eier mulighet til utvikling av egen eiendom.

2.3.1 Offentlige rettighetshavere

Statskog

Statskog har grunnbokshjemmel til ca. 61.000 km² areal, noe som utgjør ca. 1/5 av fastlands-Norge (Statskog 1). Av dette forvaltes ca 27.000 km² i henhold til fjelloven og statsallmenningsloven. Over 80 % av arealet ligger over skoggrensen. Statskog er forpliktet til å legge til rette for allmennhetens adgang til jakt og fiske på statsgrunn (ca. 34.000 km²)

utenom statsallmenninger. Skogsdrift og eiendomsforvaltning er hovedoppgavene i konsernets virksomhet, men tjenesteyting og foredlingsvirksomhet er sterkt økende. Statskog er en betydelig aktør i utleiemarkedet innenfor hytter, jakt og fiske. Statskog forvalter jakta på statens grunn utenom på statsallmenning. Det er utarbeidet en egen forskrift som legger føringer for hvordan Statskog skal tilby jakt og fiske til allmennheten. Dette innebærer at det pålegges en del begrensninger både i forhold til næringsutvikling og forvaltning. Statskog er fritatt fra å betale mva. på inntektene fra jaktsalg.

Statsallmenningene

Statsallmenningene er forvaltet gjennom lokale fjellstyrer etter rammer fastlagt i fjelloven og statsallmenningsloven. Fjellstyrene er viktige tilbydere av jakt og fiske til allmennheten i Norge og utgjør til sammen 27.000 km² i Midt- og Sør-Norge. Årlig selger fjellstyrene ca. 25.000 jaktkort for småvilt. Dette arealet dekker de fleste store høyfjellsområdene i Sør- og Midt-Norge, samt noen mindre lavereliggende arealer. I allmenningene har innenbygdsboende definerte allmenningsrettigheter. Alle norske statsborgere har rett til småviltjakt uten hund i disse allmenningene, og de har prisrammer for jakt og fiske satt av Direktoratet for naturforvaltning. Dette innebærer at det pålegges en del begrensninger (antall utenbygdsjegere med hund, lengden på jakt sesongen osv.) både i forhold til muligheter for næringsutvikling og forvaltning. På grunn av rettighetsforholdene kan heller ikke fjellstyrene selge jaktkort til personer bosatt utenfor Norge. Statsallmenningene er fritatt fra å betale mva. på inntektene fra jaktsalg, dette bygger på begrunnelsen av at dette er en rettighet man i utgangspunktet har og ikke kjøper av noen andre (adm. avgift).

Finnmarkseiendommen (selvstendig rettssubjekt som ligger "en plass mellom" offentlig og privat rettighetshaver)

Etter Alta-aksjonen i 1980-81 ble det satt i gang et utredningsarbeid som ble avsluttet i juni 2005 i form av et lovvedtak i Stortinget. Finnmarksloven ble da vedtatt og den gir samer og andre finnmarkinger rettigheter til land og vann i Finnmark. Finnmarkseiendommen består i dag arealmessig av alle de grunneiendommene i Finnmark som var statlige inntil 1. juli 2006, som nå er overført fra statlig til lokalt eierskap. Finnmark utgjør 48.600 km², og Finnmarkseiendommen omfatter 96 % av dette arealet. "Lovens formål er å legge til rette for at grunn og naturressurser i Finnmark fylke forvaltes på en balansert og økologisk bærekraftig måte til beste for innbyggerne i fylket og særlig som grunnlag for samisk kultur, reindrift, utmarksbruk, næringsutøvelse og samfunnsliv." (Finnmarksloven § 1). Vanligvis skytes mellom 50.000 og 100.000 ryper i Finnmark hvert år, men det har vært en markant nedgang de siste to sesongene. I 2008/2009 ble det felt i underkant av 30.000 ryper i Finnmark, og i 2009/2010 ble det en ytterligere nedgang og kun 23.000 ryper ble felt. (SSB3) Finnmarkseiendommen er fritatt fra å betale mva. på inntektene fra jaktsalg.

Opplysningsvesenets Fond

Opplysningsvesenets fond (OVF) er en norsk, statlig institusjon som forvalter statskirkelige eiendommer i samsvar med Grunnloven § 106 og Lov om Opplysningsvesenets fond. Opplysningsvesenets fond er en av Norges største grunneiere. Fondet eier og forvalter 9.500 festetomter, 439 presteboliger og bispeboliger og 859 km² skogsareal hvorav 491 km² er produktiv skog (www.ovf.no) Ovf leier ut hytter og jakt- og fiskerettigheter. Det er bestemt at OVF skal ta markedspris for sine tjenester, men ikke være prisdrivende.

Kommunale eiendommer

Det finnes 430 kommuner i Norge. Mange av disse har egne utmarkseiendommer der de tilbyr jakt og fiske. Kommunene forvalter nesten 3.400 km² av utmarka.

2.3.2 Private rettighetshavere

Private grunneiere

Omtrent halvparten av norsk utmark er i privat eie (49 %). Dette utgjør et areal på 115.540 km² (Pedersen og Karlsen 2007). Grovt sett kan man si at det meste av fjell, skog, vann og myr i Norge går inn under utmark, det er Friluftslovens § 1a som trekker grensen mellom innmark og utmark. Den private eiendomsstrukturen i Norge er preget av en stor andel mindre eiendommer. Små eiendommer kan sjelden regnes som en enhet for jaktformål. I følge Landbrukstelingen 1989 (siste gode datasett i følge SSB pers. medd.) er ca 162.000 eiendommer under 1.000 daa. Disse eiendommene utgjør totalt et landareal på 38.000 km². Slike eiendommer vil ofte måtte organiseres i utmarkslag for å kunne tilby jakt og tilleggstjenester, enten direkte eller gjennom lokale jeger- og fiskerforeninger. I Landbrukstelingen i 1989 var det 27.000 eiendommer mellom 1.000 og 10.000 dekar, mens det var 1.539 eiendommer over 10.000 dekar. Av disse var 116 over 100.000 dekar.

Vi har altså veldig mange eiendommer som er på under 1.000 dekar. En eiendom som skal leie ut jakt på skogsfugl eller rype må gjerne være større enn dette. Tilfredsstillende størrelse avhenger litt av topografi og bestand, men den bør nok være på minimum 3-5.000daa. Det er derfor ikke mange eiendommer som kan tilby jakt utelukkende på egen grunn, og samarbeid er nødvendig for å oppnå enheter som er store nok til å kunne drive jaktutleie. Dette er også bakgrunnen for at mange grunneiere har organisert seg. Per i dag fører ikke skogeierforeningene medlemslister over utmarkslagene, men på 1980-tallet viste medlemsoversiktene fra Landbrukets Utmarkskontor at det fantes over 1.000 organiserte utmarkslag med jakt og fiske som saksområde og at de organiserer mer enn 50 % av det privateide utmarksarealet her i landet. Situasjonen har trolig ikke endret seg så veldig mye til i dag.

Bygdeallmenninger, grunneierlag

En allmenning er en betegnelse på et felles areal med flere bruksberettigede. Rettighetene kan være beiterett, hogstrett eller lignende. Allmenninger deles i statsallmenninger, bygdeallmenninger og private allmenninger. I en bygdeallmenning ligger eiendomsretten hos de jordbrukseiendommer som har bruksrett i allmenningen. Retten kan ikke omsettes. Innholdet i bruksretten kan variere fra allmenning til allmenning. Det kan være rett til trevirke, beite for eiendommens husdyr, fiske og jakt mv. Bruksretten kan også innebære rett til å ha seter i området. Drift av bygdeallmenninger med de rettigheter og plikter som følger av slik drift, fremgår av *LOV 1992-06-19 nr 59: Lov om bygdeallmenninger*. Med noen unntak opptrer allmenninger og grunneierlag mer som forvaltningsorgan for jakt- og fiskerettigheter enn som bedrifter med fokus på næringsvirksomhet (Dervo m.fl. 2002). Omsetning av jaktkort på bygdeallmenninger i likhet med statsallmenninger og annen statlig grunn blir etter forvaltningspraksis med hjemmel i merverdiavgiftslovens § 70 ikke ilagt merverdiavgift. Begrunnelsen for disse unntakene har i hovedsak vært at et vederlag som tas for å få rett til jakt og fiske ikke er ansett som et vederlag for en overføring av jakt- og fiskeretten.

Grunneierundersøkelsen (hva slags mål har grunneierne for rypeforvaltningen?)

Andersen m. fl. (2010) har gjennomført en undersøkelse blant grunneiere hvor formålet var å få en oversikt over hvordan rypeterreng forvaltes og hva forvalterne mener om ulike forhold knyttet til forvaltningen av rype og andre småviltarter. Utvalget bestod av rettighetshavere på både privat grunn og offentlig grunn. Her presenteres hovedfunnene fra undersøkelsen.

Det mest vanlige formålet med å tilby rypejakt var å sikre allmennhetens tilgang til jakt, deretter å sikre inntjening for grunneiere og sikre arbeidsplasser, samt bidra til distriktsutvikling. 13 % av rettighetshaverne har utarbeidet driftsplaner som et styringsverktøy for forvaltningen av småvilt. 26 % av rettighetshaverne har planlagt å utarbeide driftsplan, mens 53 % ikke har planer om å utarbeide driftsplan for småvilt.

Den vanligste måten å skaffe seg oversikt over rypebestanden i terrenget er via lokal fangstrapportering fra jegerne, omlag 60 % av rettighetshaverne oppgir dette, mens 40 % gjør vurderinger selv. 15 eiendommer (28 %) benytter data fra linjetakseringer. På 8 av 53 eiendommer opplyses det at de har definert en nedre grense før beskatningsregulerende tiltak iverksettes. Grenseverdiene varierer mellom 4-20 ryper km², og har gjennomsnittsverdi på 13 ryper/km². Det er mest vanlig å begrense antall jaktkort, forby vinterjakt, samt innføre dagskvoter. På 57 % av eiendommene drives det ikke aktiv predator kontroll. 37 % oppgir at predator kontroll drives av jegerne som jakter der, og 13% oppgir at predator kontroll drives av oppsynspersonellet eller andre ansatte.

Det var stor enighet om at hytter er viktig i forhold til lokaløkonomien og for å utnytte mulighetene for å skaffe seg inntekter fra utleie knyttet opp mot småviltjakta. Derimot oppgir kun 10 av 53 rettighetshavere transportbehov inn til jaktterreng/hytte.

2.4 Brukerne

Det er mange aktører som har oppfatninger om hva som er riktig forvaltning og utnyttelse av ressursene i skog og utmark. Dette gjelder både naturvernere, fjellvandrere, dyrevernere, jegere og andre friluftsfolk. I denne rapporten konsentrerer vi oss om jegerne.

I Norge var det pr 1. januar 2010 registrert ca 439 000 jegere i Norge (Jegerregisteret 1). Av disse var 48 000 kvinner. I tillegg er det registrert 5900 utenlandske jegere. I jaktåret 2009/2010 var det 197.000 personer som betalte jegeravgiften. Av disse var 3000 bosatt i utlandet.

Av de som betaler jegeravgift, oppgir bare 75 prosent at de faktisk jaktet (SSB 1). Kvinner utgjør ca 5% av disse. Omlag 25 % av jegerne oppgir at de jakter både småvilt og storvilt, mens 35 % oppgir at de bare jakter småvilt, mens 40 % jakter utelukkende storvilt. Av småviltet er det rypa som er mest attraktiv.

Jegernes interesseorganisasjon er Norges Jeger- og Fiskerforbund (NJFF2). NJFF er den eneste landsdekkende interesseorganisasjon for jegere og fiskere i landet, og det er en partipolitisk nøytral organisasjon. Den har et sterkt jakt-, fiske-, og naturpolitisk engasjement i mange saker. NJFF organiserer mer enn 120.000 jegere og fiskere over hele landet, og det er nesten 600 lokalforeninger innenfor de 19 fylkeslagene.

Sentralt i NJFFs politikk er å sikre allmennhetens tilgang til jakt- og fiskemulighetene også i framtiden. Organisasjonen har derfor et sterkt engasjement innen naturforvaltning og ulike jakt- og fiskepolitiske spørsmål, og er en aktiv part i debatten rundt rammevilkårene som regulerer jakta og fisket.

Jegerundersøkelsen (hva vil jegeren ha?)

Andersen m. fl. (2008) har gjennomført en undersøkelse blant rypejegere som jaktet sesongen 2006/07. Her presenteres de viktigste funnene.

Blant jegerne mener 65% at det er viktig å kunne få jakte i samme terreng flere år på rad og 55 % har jaktet i samme jaktterreng i mer enn 5 år. Det er mest vanlig at jaktutøvelsen foregår i en gruppe på mellom 2-4 personer, og at overnatting skjer i egen hytte eller leid hytte med lav standard. I snitt anslår respondentene at de observerte ca 25 ryper per dag. Jegertettheten opplevdes å være mellom lav og meget lav, mens fuglebestanden opplevdes å ligge nærmere middels god enn god. Gjennomsnittlig fornøydhet med hvordan jakta hadde vært var 60,5%, men 39% av jegerne var allikevel mer misfornøyd enn fornøyd. Jegerne oppga at de syntes det viktigste var å se mange ryper i vakkert terreng og å skyte godt med en høy treffprosent. Mens husvære med god standard, mye felt vilt og tilgjengeligheten fra bilvei var de faktorer som var minst viktige.

Dersom uttaket av rype måtte begrenses, foretrakk både jegere med og uten hund en årlig totalkvote. For jegere med hund, er det mer ønskelig å kutte ut vinterjakt, enn å ha en dagskvote. Jegere uten hund foretrekker en kvote på 2 ryper/dag fremfor å dele opp jakt sesongen eller å kutte ut vinterjakt. Den minst foretrukne uttaksbegrensningen blant begge jegergrupper er å korte ned jakt sesongen, selv om hundejegeren gjerne kan kutte ut vinterjakt. Jegerne aksepterer at inntil 30% av det jaktbare arealet fredes som et viltrefugie. Jegerne er villige til å akseptere kvoter på 10 ryper eller mer i året. På spørsmål om hva jegerne syntes størrelsen på en årlig kvote burde være, var gjennomsnittet 17,3 ryper/år.

Tre viktige faktorer som rypejegerne knyttet til "en god jaktoplevelse" ble identifisert. Dette var (1) Komfort, (2) Viltkontakt og (3) Tilgjengelighet. Komfortmotivet var positivt knyttet til alle reguleringer, med unntak av dagskvote (ikke statistisk sikker sammenheng) og til kraftig reduksjon av antall jegere. Personer som jakter med hund foretrekker i større grad fjellskog og lavalpine miljøer enn de høyalpine områdene. Jegere uten hund hadde på sin side en sterkere preferanse for de høyalpine områdene enn jegere med hund

Vi har sett på sammenhengen mellom estimert rypetetthet før jakt, basert på linjetaksering med stående fuglehunder, og hva jegerne selv rapporterer skutt i forhold til jaktinnsatsen de har lagt ned, altså jegereffektiviteten. Vi ser at det skytes omtrent like mye rype per innsatsenhet ved lave tettheter (6-10 ryper/km²) som ved moderate tettheter (20-25 ryper/km²) og tettheter som ligger over dette.

Med tanke på antall avfyrte treningsskudd synes det i følge undersøkelsen som om man må skyte over 300 treningsskudd før man får en merkbar effekt på treffraten. Som en grov gjennomsnitts karakteristikk kan vi si at rypejegere som gruppe i samfunnet er kraftig overrepresentert av gifte og samboende menn med middels- høyt utdanningsnivå, de har lang jakterfaring, tjener godt og bor i relativt store befolkningsentra. Dette er noe som kan ha påvirkning på betalingsvillighet og kvalitetskrav.

2.5 Markedet

Det har vært en jevn nedadgående trend i antall rypejegere. En del av disse har nok falt fra for godt, mens noen tar det år for år noe avhengig av bestandssituasjonen. Årlig jakter mellom 50.000 og 100.000 norske jegere rype. Vi har ikke nøyaktige tall på hvor mange som jakter skogsfugl, men det er gjennomført en undersøkelse hvor 38% av respondenter svarte at de jaktet skogsfugl (11% jaktet kun skogsfugl). Dvs. at hver 3. rypejeger også jakter skogsfugl (Wam, pers. med.). Nordmenn er det klart største markedet for rype- og skogsfugljakt i Norge. Rypejakta er populær og betalingsviljen er meget høy hvis man regner det om til kr pr kilo utbytte av jakta. Innenfor dette jaktsegmentet er det altså åpenbart at kundene fortrinnsvis betaler for opplevelsen og ikke for kjøttet. I følge "Jegerundersøkelsen" (Andersen m.fl. 2008) jakter norske jegere i snitt 7,6 dager etter lirype og 4,6 etter fjellrype per år. Norge har store arealer med rypeterreng, men det er ofte de to første ukene som er mest attraktive. Det ligger derfor muligheter i å utnytte jaktseasonen bedre. Undersøkelsen viser også at jegerne bruker mest penger på jaktkort og leie av terreng med et snitt på 1.670 kr per år. Deretter kommer et snitt på 1.362 kr til bekledning og 1.025 kr til våpen og ammunisjon. Forbruket er veldig varierende, og gjennomsnittet trekkes opp av noen få med høyt forbruk (Medianverdiene ligger på ca. halvparten av gjennomsnittet).

Det er lite kunnskap om markedet for jakt i Norge. En rapport utarbeidet av Norges Skogeierforbund og Norges Bondelag i 2005 (NSF & NBL 2005) tar for seg markedet for jaktoplevelser. Dette er en av veldig få rapporter som omhandler temaet. I følge rapporten er Danmark et interessant land for utleie av norsk helge- og ukesjakt. Nye regler har gjort det enklere å ta med egne hunder inn i Norge, noe som gjør det mer aktuelt for fuglehundjegere fra våre naboland. Ved innføring av hunder til Norge er det viktig å ta hensyn til at det har kommet en egen forskrift fra mattilsynet 1. mars 2011 pga revens lille bendelorm som ble påvist i Sverige. Dette medfører at alle hunder eldre enn 3 mnd. må gjennomgå en ormekur i løpet av de siste 48 timene før innførsel til Norge. I tillegg er også rabiesvaksinering påkrevd ved innførsel fra en rekke land.

Storbritannia har også en stor andel rypejegere. Norsk natur kan imidlertid være utfordrende for jegere som er vant til å jakte på parklignende terreng i Mellom-Europa. Den norske rypejakta er derfor på flere måter mest egnet for spesielt interesserte. Et annet attraktivt segment er bedriftsmarkedet. Dette markedet etterspør ofte mer eksklusive produkter og flere tilleggstjenester. Siden bedrifter oftest fører merverdiavgiftsregnskap gis også foretak et økonomisk fortrinn i forhold til private kunder ved kjøp av momsbelagte varer og tjenester. Private tilbydere er pålagt merverdiavgift for jaktsalg. Sett under ett synes det å være behov for dypere analyse av de ulike markedene for jakt for å oppetre mer målrettet i markedsføringen.

Utfordringen ligger ofte i å tenke nytt i forhold til organisering av produktene. Markedsføring kan være en vanskelig del av dette spesielle salget, og betinger kunnskap om markedet og ikke minst nivået på de produktene man selv tilbyr. Å finne de rette markedskanalene kan være vanskelig. Derfor vil det for mange være viktig å kunne knytte seg til ulike salgskanaler som har kompetanse på feltet. For å kunne selge de mest eksklusive produktene er man avhengig av gode guider, bra standard på innkvartering og bevertning og ikke minst stabilt gode bestander av fugl. Særlig det siste er en stor utfordring for Norge, og kompliserer salg av eksklusive produkter, spesielt i utenlandsmarkedet.

For å utnytte hele potensialet som ligger i jaktsalg, er det nødvendig å ha riktig kvalitet i forhold til det produktet man faktisk markedsfører (NSF & NBL 2005). De største private eiendommene i Norge har over lengre tid knyttet til seg egne resurspersoner med kompetanse som bidrar i produktutvikling, markedsføring og salg. Mindre eiendommer bruker jevnt over lite ressurser på slike tiltak, noe som både skyldes manglende tro på effekten og de økonomiske forutsetningene for å investere i denne type bistand. Det synes derfor viktig å drive kompetansehevende virksomhet overfor mindre rettighetshavere og grunneierlag. Samt utvikle samarbeidsordninger og samkjørte markedsføringstiltak mellom rettighetshaverne.

2.6 Forvaltningsapparatet

Forvaltningsapparatet blir her beskrevet kort i tabellform (Tabell 1). Tabellen er utarbeidet primært med bakgrunn i Dragland m.fl. (2002).

Tabell 1: Oversikt over forvaltningsapparatet og interessegrupper. Tabellen er ikke uttømmende, og kan ses på som en skisse. Fra Dragland m.fl. 2002, Modifisert.

Forvaltningsnivå	Utførende	Ansvarsområde
Statlig forvaltningsapparat	Stortinget Regjeringen Departementene Direktoratene Fylkesmennene Lokale statlige organ (lensmannskontorer mv.)	Overordnet forvaltning. Ansvarsområdet varierer avhengig av saksområde.
Kommunalt forvaltningsapparat	Kommunene/Fjellstyrene (bruksrettsorgan oppnevnt av kommunestyret etter regler fastsatt i fjelloven. De er ikke et kommunalt organ)	Lokal forvaltning
Miljøforvaltningen	Miljøverndepartementet Klima- og forurensningsdir. Dir. for naturforvaltning Statens Naturoppsyn (SNO) Riksantikvaren Norsk Polarinstitut Statens Kartverk Fylkesmannens (miljøvernadv.) Fylkeskommunen (har fra 2010 fått ansvaret for de høstbare viltressursene med unntak av villrein)	Forvaltning av miljøverdiene
Landbruksforvaltningen	Landbruks og Matdepartementet Statens Landbruksforvaltning Fylkesmannens (Landbruksavdeling) Kommunal og interkommunal forvaltning	Forvaltningsansvar for blant annet skogbruk, utmark og grønt reiseliv
Interesseorganisasjoner næring/økonomi	Norges Skogeierforbund, NORSKOG, Norges Bondelag, Norges Bonde- og Småbrukarlag, Norske Reindriftssamers Landsforbund	Arbeider for å fremme medlemmenes interesser

Forvaltningsnivå	Utførende	Ansvarsområde
	Norges Fjellstyresamband (NSF) Utmarkskommunenes sammenslutning (USS)	
Interesseorganisasjoner friluftsliv- og vern	FRIFO (Friluftslivets fellesorg.), DNT (Den Norske Turistforening), Norges Naturvernforbund, Norges Jeger- og Fiskerforbund, Miljøstiftelsen Bellona, WWF, Forum for natur og friluftsliv (FNF)	Arbeider for å fremme medlemmenes interesser

Forvaltningsreformen

I Ot.prp. nr. 10 (2008-2009) Om lov om endringer i forvaltningslovgivningen mv. (gjennomføring av forvaltningsreformen) har ansvaret for rype og skogsfugl blitt overført fra fylkesmannen til fylkeskommunen. Regjeringen begrunner dette med at *“Oppgavene knyttet til bestandsforvaltningen av innlandsfisk og høstbare, ikke truede viltarter gir et visst rom for regionalpolitisk skjønn, og en del av dem kan ha preg av å være utviklings- eller stimuleringsoppgaver. Det er også naturlig å se disse oppgavene i sammenheng med friluftslivsoppgavene.*

På denne bakgrunn ble forvaltningsoppgaver knyttet til å sikre bestandene av de høstbare viltartene og ikke truede/sårbare arter av innlandsfisk og ferskvannsansorganismer overført til fylkeskommunen. *Oppgaver og myndighet knyttet til høsting av vilt og ferskvannsfisk vil fortsatt hovedsakelig ligge hos rettighetshaverne og kommunen. Ytterligere delegering av oppgaver og myndighet til rettighetshavere og kommunen, vil bli vurdert i kommende lov- og forskriftsarbeid. Dersom det oppstår problemer med å få samlet inn gode data til de nasjonale databasene, vil departementet måtte vurdere en særlovshjemmel for å sikre leveransene.*” Ot.prp. nr. 10 (2008-2009)

Overføring av ansvaret til fylkeskommunen kan gi gode muligheter for utvikling av jaktturisme da denne næringene vil ses i sammenheng med fylkeskommunenes øvrig satsing regional utvikling og verdiskaping. Ot.prp. nr. 10 (2008-2009)

Forvaltningsreformen medfører at fylkesmannens oppgaver knyttet til forvaltningen av innlandsfisk og høstbare viltarter er overført til fylkeskommunen fra 1. januar 2010. Dette vil kunne skape muligheter for bedre samordning med andre fylkeskommunale oppgaver innenfor regional utvikling og verdiskaping. Selv om fylkeskommunen nå har overtatt fylkesmannens oppgaver ligger fortsatt hovedansvaret for forvaltning og verdiskaping av det høstbare viltet hos rettighetshaverne. Stortinget ga i 1996 miljøvernforvaltningen i oppdrag å styrke den lokale vilt- og fiskeforvaltningen ved å overføre mer myndighet og ansvar til kommuner og rettighetshavere. Ved overgang til lokal, driftsplanbasert forvaltning har rettighetshaverne fått økt ansvar for å finansiere og gjennomføre forvaltningsoppgaver.

Mye av forvaltningen av norsk utmark ligger i dag i Landbruks- og Matdepartementet. Dette gjelder blant annet ansvaret for Statskog, Statsallmenningene, Bygdeallmenningene, skogloven og virkemiddelapparatet knyttet til verdiskaping i utmark. Statsallmenningenes

forvaltning av jakt og fiske ligger derimot under MD, mens husvære forvaltes av Statskog. LMD har gjennom mange års praksis vist at de klarer å balansere hensynet til grunneierinteressene opp mot hensynet til allmennheten på en fornuftig måte.

2.7 Annen tidligere litteratur

Det er som nevnt tidligere utarbeidet noen få rapporter som tar for seg rammevilkårene for næringsutvikling i utmark. En av disse fokuserer på de nødvendige rammebetingelser for økt verdiskaping i det bygdebaserte reiselivet (NBL og NSF 2006). Denne rapporten er definert som en intern rapport, og er ikke offentliggjort. Den er imidlertid stilt til disposisjon for prosjektet fordi den er et av få arbeider som tar for seg problemstillingen. Skogbrukets Kursinstitutt har laget et hefte for jaktsalg (SKI 2001). Dette gjennomgår lover og forskrifter som regulerer jakta i Norge. Tabell 2 viser de viktigste publikasjonene vi har identifisert relevant i litteraturundersøkelsen.

Tabell 2: Oversikt over aktuell litteratur som bl.a. omhandler flaskehals for rype- og skogsfugljakt med tilleggprodukter

Tittel	Forfatter / utgiver	Årstall
Utvikling av utmarksbaserte reiselivsbedrifter (Forprosjekt)	Reiselivsbedriftenes Landsforening og Norges Skogeierforbund	2004
Jaktsalg. Tilrettelegging og salg av jaktmuligheter og tilleggstjenester	Skogbrukets kursinstitutt	2001
Lov og rett i utmark	Ole Swang, Landbruksforlaget	1986
Flaskehals og etableringsbarrierer for mindre matbedrifter	SND-rapport	2003
Næringsutvikling i utmark med vekt på utmarksbasert reiseliv. Forslag til handlingsplan.	SND	2003
Flaskehals og etableringsbarrierer for småskala næringsmiddelprodusenter – en litteraturgjennomgang	B. Brastad & O.J. Borch. Nordlandsforskning	2002
Rammevilkår for bruk av utmarka. Kapittel i læreboken Utmarkslære.	Dragland m.fl., GAN Forlag.	2002
Nødvendige rammebetingelser i lovverk og lovanvendelse for økt verdiskaping i det bygdebaserte reiselivet. Intern rapport. Ikke offentlig.	Norges Bondelag og Norges Skogeierforbund	2006
Spørreundersøkelse blant rypejegere jakt sesongen 2006/07	NINA Rapport 379	2008
Undersøkelse blant jaktrettighetshavere i Rypeforvaltningsprosjektet 2006-2011	NINA Rapport 433	2010
Estimat for omsetning av jakt og innlandsfiske i Norge	Norges Skogeierforbund	2010
Villmarkscamp – Forprosjekt	NORSKOG	2010

De fleste rapporter og notater vi har funnet frem til fokuserer lite på jakt, men mer generelt på utmarks- og bygdebaserte reiseliv. Dette er også bakgrunnen for utarbeidelsen av denne rapporten.

2.8 Lovgivning

Også i historisk perspektiv har Norge regulert individets rettigheter og plikter i forhold til utmarksressursene. Magnus Lagabøters Landslov fra 1276, som regulerer forholdet mellom grunneierretter og retten til å utøve fangst og jakt med og uten hund er det eldste kjente lovvedtaket som har til formål å regulere rettighetene til utmarksressurser.

De rettslige, normative virkemidlene kommer først og fremst til uttrykk i form av lover og forskrifter (Dragland m.fl 2002). Utmarkssektoren er preget av at det er mange offentlige organer som har fullmakt til å ta avgjørelser som får følger for eiere og brukere av utmarka. For eksempel vil en jeger måtte forholde seg til mange lover i jaktsituasjonen. Viltloven sier eksempelvis at jaktretten er en grunneierrett. Derfor må grunneiers tillatelse innhentes for å jakte på hans eiendom. Ulike forskrifter sier noe om hva slags våpen som kan brukes under jakt på ulike dyr, eller når det er lov til å jakte på de forskjellige artene. Om man skal bruke hund på jakt, kommer aktiviteten inn under flere andre lover. Tilsvarende gjelder annet juridisk lovverk dersom man bor i telt eller fyrer bål.

Grunnlag for jakt i Norge

I Norge er alt vilt, herunder dets egg, reir og bo fredet med mindre annet følger av lov eller vedtak med hjemmel i lov. Det innebærer at det må gjøres et positivt vedtak før det kan åpnes for jakt. Den relativt ferske Lov om Naturmangfold (trådt i kraft 01.07.2009) er en såkalt parapylov som gir store endringer for lovgivningen i Norge når det gjelder miljø og arealforvaltning. Den er overordnet særlover som Viltloven. Det som er sentralt her er at selv om jakta fortsatt forvaltes gjennom Viltloven med forskrifter, er det Naturmangfoldloven som juridisk sett legger grunnlaget for å åpne for jakt. Enkelte av bestemmelsene i Viltloven er nå flyttet opp i Naturmangfoldloven. Førre var prinsippet (§9) betyr at når det tas en beslutning som kan ha konsekvenser for naturmangfoldet så skal ikke eventuell mangel på kunnskap brukes som begrunnelse for å utsette eller unnlate å treffe forvaltningstiltak. For jegeren kan dette i noen tilfeller bety at det skal tas større hensyn til viltet ved for eksempel utbyggingssaker og arealendringer hvor det kan være konflikter mellom ulike interesser. I prinsippet skal tvilen komme viltet og dets leveområder til gode dersom naturmiljøet er under press. Forvaltningsprinsippet (§15) betyr at all høsting av vilt skal skje med hjemmel i lov. Denne paragrafen er hentet direkte fra Viltloven og fanger opp speilvendingsprinsippet som sier at alt vilt er i utgangspunktet fredet med mindre annet er bestemt. Bestemmelsene om Høsting av vilt- og lakse- og innlandsfisk (§16) betyr at høsting av en art bare kan tillates når den best tilgjengelige dokumentasjon sier at arten produserer et høstingsverdig overskudd. Vedtak om å tillate høsting skal dessuten legge vekt på artens økologiske funksjon og hvilken betydning høsting kan ha for det biologiske mangfoldet, foruten betydning for næring eller rekreasjon og høstingstradisjoner. Skadefelling av vilt som gjør skade kan tillates etter naturmangfoldlovens § 18. Lovverket som regulerer de produktene denne rapporten omhandler kan oppsummeres i en enkel tabell (se Tabell 3) Tabellen er ikke uttømmende.

Tabell 3: Lovgrunnlag, forvaltningsorganer og endringsprosesser. Modifisert fra Skjeggedal 2001.

Lovgrunnlag	Forvaltningsnivå / organ				
	Departement	Direktorat	Fylke / region	Lokalt	Loven omhandler
Viltloven	Miljøverndep	Direktoratet for naturforvaltning	Fylkesmannen	Kommunen	Jakt, jakttider, rovvilt
Plan- og bygningsloven	Miljøverndep (plandelen) Kommunal – og regionaldep. (bygningdelen)		Fylkeskommunen	Kommunestyret	Veier, fritidsbebyggelse, utleiehytter
Merverdiavgiftsloven	Finansdep	Skattedirektoratet			Moms på diverse varer og tjenester
Friluftsløven	Miljøverndep	Direktoratet for naturforvaltning	Fylkesmannen / fylkeskommunen	Kommunen	Ferdsl, løyper, allemannsrett
Naturmangfoldloven	Miljøverndep	Direktoratet for naturforvaltning	Fylkesmannen,		Forvaltning av naturens mangfold, Områdevern m.m.
Motorferdselloven	Miljøverndep	Direktoratet for naturforvaltning	Fylkesmannen	Kommunen	Transport utstyr og jegere,
Jordloven	Landbruks- og matdep		Fylkesmannen	Kommunen	Omdisponering
Skogloven	Landbruks- og matdep		Fylkesmannen	Kommunen	Hogst, planting, skogsveger, skogshusvære, vernskog, vern
Reindriftsloven	Landbruks- og matdep	Reindriftskontoret	Områdestyre	Distriktsstyre	Beiting; rein. Ferdsl, hytter, gjerder
Beiteløven	Landbruks- og matdep		Fylkesmannen	Kommunen	Beiting; sau og storfe
Matloven	Helse- og omsorgsdep Landbruks- og matdep			Mattilsynet	Produksjon, bearbeiding og distribusjon av innsatsvarer og næringsmidler

Serveringsloven	Nærings- og handelsdep			Kommunen	Forsvarlig drift av serveringssteder
Fjelloven	Landbruks- og matdep/ MD	Statskog/SLF/Direktoratet for naturforvaltning	Statsallmenninger	Fjellstyrer	Drift og forvaltning av statsallmenninger
Pakkereiseloven	Barne- og likestillingsdep		Reisegarantifondet		Pakkereiser
Hundeloven	Justis og politidepartementet				Hundehold
Finnmarksloven	Justis og politidepartementet				Grunn og naturressurser i Finnmark

2.9 utfordringer, begrensninger og flaskehals

Ulike offentlige pålegg og føringer som regulerer forholdene rundt jakta er i mange tilfeller hemmende for utviklingen av reiselivsprodukter. For å få til en mest mulig hensiktsmessig utvikling av jakt som næring, samt et best mulig tilbud til jegerne og andre brukergrupper, er det nødvendig å se på rammeverket som regulerer jakta på småvilt. I denne rapporten ønsker vi å utrede faktorer som kan virke begrensende på næringsutvikling og lønnsomhet i omsetning av rype- og skogsfugljakt med tilleggsprodukter. Det er disse forhold og begrensninger som omtales i rapporten som flaskehals.

3 Metode

Rapporten er primært basert på kvalitativ metode og litteraturgjennomgang av relevante rapporter. Kvalitativ metode brukes for å avdekke meninger og oppfatninger som ikke lar seg tallfeste. De fleste kvalitative undersøkelser tar utgangspunkt i et utvalg av grupper eller enkeltpersoner som forventes å ha kunnskap om det temaet man vil ha belyst. Dette kalles strategisk utvalg. I denne rapporten har vi primært benyttet kvalitative intervjuer og webundersøkelser basert på strategiske utvalg. Webundersøkelsen var en blanding av kvantitative og kvalitative spørsmål.

Fordelen med å anvende denne metodikken er at man får relativt omfattende svar. Variasjoner og nyanser kommer bedre frem enn ved bruk av kvantitativ metode. I tillegg får man større grunnlag til å forstå bakgrunnen for standpunkter i enkeltspørsmål og mer overordnede holdninger.

Et begrenset antall informanter gir begrenset tilgang på data, som igjen kan føre til skjevheter i datamaterialet. Ved bruk av kvalitativ metode er det derfor alltid en viss fare for et skjevt bilde av situasjonen.

3.1 Kvalitative intervjuer

Med målsetting om å finne ut hvordan rammevilkårene for jakt og omsetning av jakt oppleves av ulike interessegrupper, har vi brukt både telefonintervjuer og e-postintervjuer blant berørte grupper og personer. Gjennom kvalitative intervjuer har vi lyttet og kartlagt folks oppfatninger og meninger basert på deres egen livs- og arbeidssituasjon (Kvale 2001). Vi har stilt intervjuobjektene strukturerte spørsmål med åpne svaralternativer. Intervjuene ble i hovedsak gjennomført på telefon, og spørsmålene ble tilpasset de ulike interessegruppene.

3.2 Identifisering av interessegruppene

Vi har identifisert tre hovedgrupper av involverte når det gjelder omsetning og utøvelse av rype- og skogsfugljakt: grunneiere / rettighetshavere, jegerne og forvaltere. Vi har henvendt oss til alle tre gruppene for å få ett så bredt innsyn i temaet som mulig. Disse tre gruppene har alle samme mål for rype- og skogsfuglbestandene, nemlig at det er gode bestander og nok fugl å høste av. Samtidig har de ulike motiver. Grunneierne ønsker å tilby gode jaktprodukter til jegerne, samt å sikre inntjening, arbeidsplasser og å bidra til distriktsutvikling. Jegerne ønsker på sin side å se mange ryer i vakkert terreng og å skyte godt. Forvaltningsapparatet passer på at lovverket blir fulgt og legger grunnlaget for en bærekraftig og forsvarlig forvaltning der overskuddet kan høstes.

3.3 Litteraturstudie

For å få oversikt over hva som finnes av tidligere utførte rapporter og arbeider innenfor vårt tema har vi gått gjennom tilgjengelig litteratur. Vi har også forsøkt å finne frem til rapporter og artikler som beskriver hvordan situasjonen har vært, og hvordan den er i dag.

Undersøkelsene tyder på en begrenset publisering av litteratur på dette området. Noe stoff finnes om flaskehalsen i forhold til utvikling av naturbasert reiseliv, hovedsakelig fra storskala reiselivsvirksomhet. Det er imidlertid gjort mindre for å identifisere og beskrive flaskehalsen i forbindelse med jakt.

3.4 Strategiske intervjuer og e-postundersøkelse

Informasjon om hvordan de involverte parter opplever håndhevelse av lover og regler rundt omsetning og gjennomføring av småviltjakt med fokus på rype og skogsfugl, er samlet gjennom strategiske intervjuer på telefon. Kvalitative, strategiske intervjuer er intervjuer med personer som er valgt fordi de anses å inneha viktig kompetanse og erfaring innenfor det feltet en undersøger. Intervjuene er gjennomført i en semistrukturert form (Johannessen m.fl. 2004, Kvale 2001). I tillegg har vi sendt ut flere e-postundersøkelser for å utvide datamaterialet, og for å sikre at viktige momenter ikke faller ut. E-postundersøkelsen ble sendt ut til nye utvalg helt til vi ikke lenger fikk inn vesentlige nye momenter. I Ryen (2002) beskrives dette som et tegn på at man har gjennomført tilstrekkelig antall intervjuer. Undersøkelsen er basert på et utvalg på 59 respondenter og ettersom dette i hovedsak dreier seg om kvalitative intervjuer føler vi at vi har fått et godt bilde av situasjonen.

Tabell 4: Oversikt over respondenter og respons på spørreundersøkelser og strategiske intervjuer.

Mottaker / respondent	Antall sendt	Antall svart
<i>E-post undersøkelse / e-post intervju</i>		
Fylkesmenn	8	4
NJFF fylkeslag	8	6
Private rettighetshavere (hovedsakelig større enheter)	19	5
Fjellstyrer	21	8
Statskog sentralt	2	1
Finnmarkseiendommen	1	1
Bygdeallmenninger	3	2
<i>Telefonintervju</i>		
Private rettighetshavere	2	1
NJFF	2	2
Andre (Ansatte kommuner, fylker, fylkesmenn, fjellstyrer, Statskog og fjelloppsyn)	14	14
<i>Web-undersøkelse</i>		
Diverse rettighetshavere (private og offentlige)	20	15
Totalt	100	59

Som man ser av Tabell 4 er det gjort 100 henvendelser i form av telefoner, e-postintervjuer og spørreundersøkelser til de ulike interessegruppene. På disse henvendelsene har vi fått en svarprosent på nesten 60 %. Vi har forsøkt å få til en slik fordeling på respondentene at eventuelle geografiske variasjoner skal fanges opp. De som ikke hadde svart innen fristen ble purret opp med e-post eller telefon.

Utvalget av respondenter fra private rettighetshavere / grunneiere samt allmenninger og utmarkslag ble gjort med bakgrunn i NORSKOG sin kjennskap til eiendommer som tilbyr jakt på enten rype, skogsfugl eller begge deler. I tillegg kontaktet vi Norges Skogeierforbund for å undersøke hva som tilbys fra andre private rettighetshavere / grunneiere. Disse respondentene fordeler seg geografisk ut over et stort område i Sør-Norge, Østerdalen/Gudbrandsdalen, Hallingdal/Valdres, Hardangervissa og Trøndelag(og omegn). De nordlige delene av Norge dekkes hovedsakelig opp av intervjuer av representanter fra Statskog og Finnmarkseiendommen.

Statsallmenninger ble valgt på grunnlag av informasjon fra www.fjellstyrene.no i kombinasjon med kunnskap om viktige rypejaktområder. I Statskog og Finnmarkseiendommen kontaktet vi ansvarlige for småviltjakt. Jegerne ble kontaktet gjennom Norges Jeger- og Fiskerforbund, jegerens egen organisasjon. Vi hadde dialog til både NJFF sentralt og fylkeslagene. Vi har ikke intervjuet jegere individuelt, da vi vurderte at NJFF med tilstrekkelig sikkerhet kunne representere jegerstanden. Fylkesmennene ble kontaktet i de samme fylkene som vi kontaktet fylkeslag i NJFF.

3.5 Web-undersøkelse

Det er gjennomført en enkel web-undersøkelse som er sendt til et utvalg eiendommer, både private og offentlige (statsallmenninger) som er kjent for å tilby rype- og/eller skogsfugljakt. Målet var å undersøke noen bestemte eiendommer i forhold til deres fokus på rype- og skogsfugljakt. Web-undersøkelsen ble sendt ut høsten 2007, og gikk til 20 utvalgte respondenter på e-post, med link direkte til et spørreskjema på internett. Til dette ble Questback benyttet som er et nettbasert spørre- og rapporteringsverktøy. Undersøkelsen ble sendt som en lenke per e-post til forhåndsbestemte mottakere som alle var informert om undersøkelsen på forhånd. Den ble sendt til 20 eiendommer av varierende størrelse. Eiendommene som mottok undersøkelsen var både store private eiendommer, fjellstyrer og grunneierlag. Antallet eiendommer som fikk tilsendt undersøkelsen var begrenset, og utelukkende ment å supplere den kvalitative datainnsamlingen. Vi mottok 15 svar på denne undersøkelsen fra eiendommer med en god geografisk fordeling fra Østlandet til Vestlandet, samt nord til Nord-Trøndelag. Eiendommene som har svart varierer i størrelse fra 65 km² til 1800 km². Alle eiendommene har betydelig andel rypeterreng, og 92 % av eiendommene oppgir at de leier ut rypejakt på eiendommen.

Besvarelsene er anonyme, og spørsmålene ble stilt på en slik måte at vi kunne fange opp eventuelle opplevelser av flaskehals i systemet rundt omsetning og utførelse av småviltjakt. Det ble eksempelvis fokusert på rype, uten å spørre direkte om flaskehals eller at ordet flaskehals overhode ble brukt. Spørsmålene som ble stilt dreiet seg i hovedsak om eiendommens omfang av rype- og skogsfugljakt, samt opplevelsen av lovverket som regulerer omsetning og utøvelse av jakt. I tillegg ble det spurt om tilleggsprodukter som selges sammen med jakt, som hytteutleie, transport, servering og guiding. Vi stilte også spørsmål for å avdekke om det finnes øvrige forhold som kan påvirke næringsutvikling på eiendommene.

4 Resultater

Resultatene fra epostundersøkelsene, intervjuene og webundersøkelsen viser at holdningene til rammeverket og flaskehalsen i utmarksnæringen varierer fra ”ingen problemer” til mange flaskehalsen, og noen elementer går igjen og fremstår som viktigere enn andre. Vi har valgt å gruppere de innspillene og kommentarene vi har fått etter hvilken interessegruppe respondentene tilhører. Noen av de innkomne kommentarer om flaskehalsen og utfordringer går igjen i flere grupper.

4.1 Dagens situasjon

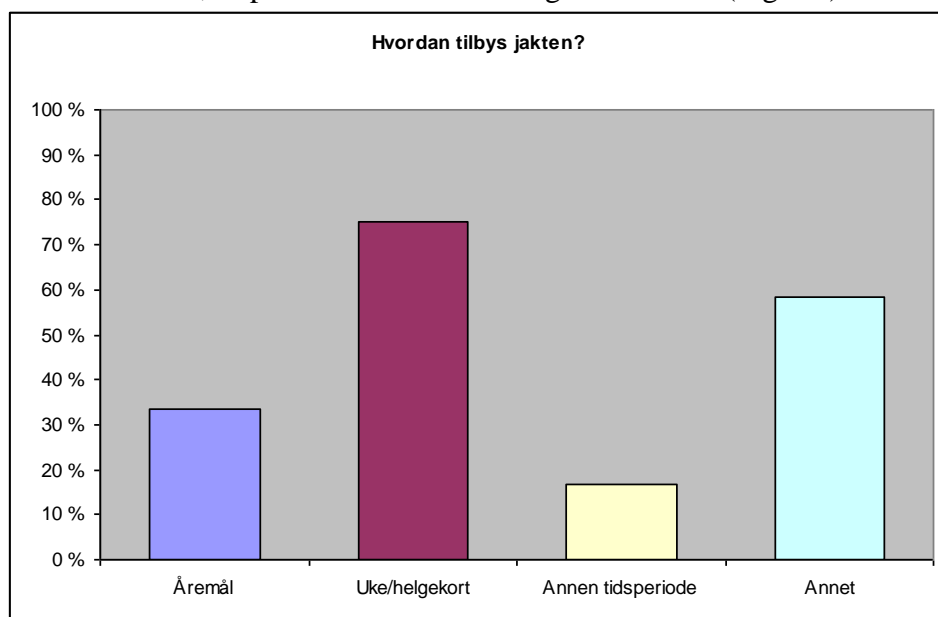
På bakgrunn av webundersøkelsen gis her en kort oversikt over dagens situasjon blant større tilbydere av rype- og skogsfugljakt. Tilbyderne er både private, offentlige (statsallmenninger) størrelsen varierer fra 65km² til 1800km².

Jakttid

Jakttidsrammen for rype gjelder fra 10.09 i hele landet, til 28.02 eller 15.03 (Finnmark, Troms og noen kommuner i Nordland). Det er kjent at mange eiendommer ikke benytter seg av hele jakttidsrammen i sitt tilbud av jaktutleie. Fem av respondentene utnytter hele jakttiden fra 10.09 til 28.02. De andre eiendommene har begrenset jakttiden på en eller annen måte, ved sen jaktstart eller tidlig jaktavslutning. Fire eiendommer starter jakta 15.09, to eiendommer avslutter jakta 23.12, to avslutter 31.10 og en avslutter 18.11. En eiendom har kort jakttid, og baserer seg på takstresultater for å se hvor lang jakttid de tillater, i tillegg til hvor mange kort de ønsker å selge. På spørsmål om hvorfor ikke hele jakttidsrammen blir tilbudt til jegerne fikk vi ingen svar.

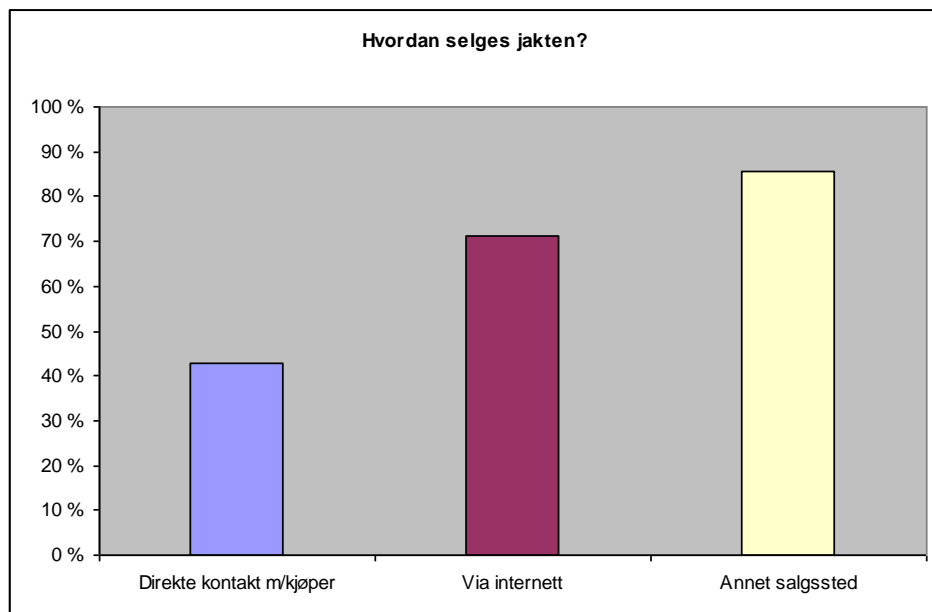
Jaktproduktet

De fleste eiendommene selger kort på flere måter. En tredjedel av eiendommene oppgir at de selger rypejakt på åremål, 75 % oppgir at de selger uke- eller helgekort, og 75 % oppgir at de selger dagskort eller andre tidsavgrensede kort. Det var mulig å krysse av for flere svaralternativer, så prosenten summerer seg til over 100 (Figur 3).

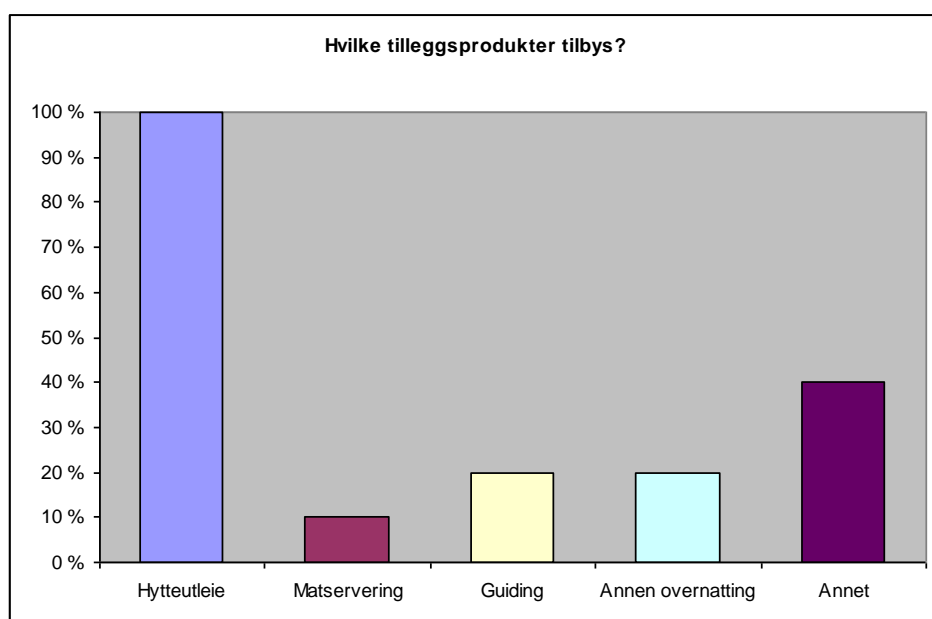
Figur 3: De ulike måtene å tilby jakt på respondentenes eiendommer (mange av eiendommene tilbyr jakt på flere måter).

Litt under halvparten (43 %) oppgir at de selger jakta gjennom direkte kontakt med kjøper, 71 % tilbyr sine produkter via internett, og hele 85 % oppgir at de selger sine produkter gjennom annet salgssted (butikk, bensinstasjon eller lignende) (Figur 4).

Figur 4: Respondentenes ulike salgskanaler for å selge jakta på (flere av respondentene selger jakta på flere måter).

Det er vanlig å ha flere salgskanaler og vi ser her at flere tilbyr sin jakt på flere måter. I gjennomsnitt (n=10) sier respondentene at 63 % av jaktsalget i 2007 gikk til faste kunder, med variasjon fra 20 % til 90 %. Grunneierundersøkelsen (Andersen m.fl. 2010) får et tall på at 22% selges til faste kunder, mens 62 % selges via faste lokale utsalgssteder. En respondent (fjellstyre) har loddrekning i første periode på grunn av stor etterspørsel og de anslår at ca. 80 % er faste jegere.

Figur 5: Oversikt over ulike tilleggsprodukter som tilbys av respondentene.

Alle eiendommene tilbyr hytteutleie i forbindelse med jakt, to tilbyr guiding, to tilbyr annen overnatting enn hytte og en tilbyr matservering. Av andre tilbud nevnes transport av utstyr (to respondenter tilbyr transport), treningskort for hund, og en respondent tilbyr ørretfiske og reinsdyrjakt i tillegg til rypejakta (Figur 5).

Omsetning

Omsetningen på rype- og skogsfugljakt hos våre respondenter (private grunneiere og statsallmenninger) varierer fra NOK 5000,- til NOK 700.000,- og fra 0,03 kr/daa til 1,51 kr/daa. Gjennomsnittlig omsetning på selve jakta er NOK 0,47,- per dekar (n=12). Til sammenligning fant Andersen (2002) 0,40 kr/daa i inntekt fra småviltjakta i oppland i sesongen 2000/01. Syv av respondentene våre oppgir at de omsetter rype- og skogsfugljakt for mer enn NOK 200.000 pr år.

Gjennomsnittlig omsetter respondentene tilleggsprodukter for 0,55kr/daa. (variasjon fra 0kr/daa til 2,20kr/daa) Gjennomsnittstallene kan skape et noe feil bilde av virkeligheten fordi forskjellen mellom lavest og høyest omsetning er så stor. Noe av grunnen til dette er at noen av eiendomskategoriene ikke skal drive næringsutvikling i seg selv, men heller legge til rette for andre. Samtidig viser tallene at det er et stort spenn i utnyttelsen av ressursene og mulighetene som ligger i næringsutvikling i tilknytning til fuglejakt. Blant annet kan ikke Statskog og fjellstyrene pakke produkter.

Opplevelse av formelle begrensninger

Vi spurte i undersøkelsen om respondentene opplever formelle begrensninger som reduserer inntjeningen i forbindelse med salg av jakt og tilleggsprodukter. Av tolv respondenter svarte syv at de opplever slike begrensninger, mens fem svarte at de ikke gjør det. Følgende presiseringer ble gitt: Tre respondenter svarer at DNs prisrammer for jaktkortsalg i statsallmenninger er til hinder for næringsutvikling. Fire svarer at forbud mot motorferdsel og dermed transport av utstyr og personer er hemmende på næringsutviklingen. En mener at lengre jakttid (tidligere jaktstart) vil utløse muligheter for større inntjening og større tilgang på jakt. Vanskeligheter med å få tillatelse til å bygge utleiehytter er en annen kommentar. En uttrykker også at rikere småviltbestander vil bidra til økt næringsutvikling. En respondent oppgir at de merker økt interesse for sine jaktprodukter fra jegere som tidligere jaktet i områder der det nå er etablert ulvesone.

4.2 Ulike interesser og utfordringer

Informasjon om hvordan de involverte parter opplever håndhevelse av lover og regler rundt omsetning og gjennomføring av småviltjakt med fokus på rype og skogsfugl, er samlet gjennom strategiske intervjuer på telefon og via e-post. Uttalelser fra respondentene er skrevet i kursiv.

4.2.1 Norges Jeger- og Fiskerforbund – Fylkeslag

Det som går igjen blant fylkeslagene til Norges Jeger- og Fiskerforbund (NJFF) er utfordringer knyttet til knapphet av tilbud, ved at mange grunneiere velger eksklusiv utleie fremfor kortsalg eller velger å ikke leie ut småviltjakt i det hele tatt. *“I praksis jakter grunneier selv storvilt og lar være å leie ut småviltjakt, jfr begrenset økonomisk incitament på små eiendommer”*. Enkelte steder er det også lokale fredningsbestemmelser og gjerne spesielt for skogsfugl, noen steder fredes brunfugl (hunnfuglen) eller begge kjønn i hele eller deler av jakttidsrammen. En respondent uttalte at de *“kjenner til at det lokalt forefinnes noen begrensninger på uttak av ”brunfugl” uten at det så vidt vi vet verken er foretatt vurdering av*

effekt eller behov for slikt tiltak. Denne begrensningen må derfor tolkes dit hen at det er et godt formål bak tiltaket i forhold til tanke på viltbestandene. Vi har tolket utfordringene til å dreie seg om uvisshet og usikkerhet om effekter av småviltjakt.” I tillegg til begrensninger på småviltjakt under elgjakta eller som følge av lokale fredningsbestemmelser pekes det også på utfordringer knyttet til andre typer bruk av utmarka. I områder med beitedyr vises det til eksempler på reduserte jaktmuligheter, og da spesielt jakt med hund. En respondent forklarer også at de noen steder “ser antydning til interessekonflikter der større arealer legges ut til hytteområder. Jakt i og ved disse er nok noe vanskeligjort i forhold til den utmarksbruk og holdning man finner hos hyttefolket i disse områdene”.

Eiendomsstrukturen pekes på som en spesielt stor utfordring i Telemark ettersom det kreves samarbeid blant mange rettighetshavere for å kunne tilby jaktområder med tilfredsstillende størrelse. “Samlet sett vil jeg si at den største flaskehalsen i (...) er en fragmentert eiendomsstruktur med svake tradisjoner for organisert samarbeid blant rettighetshaverne i forhold til utleie av jakt. Slik sett er det et betydelig potensiale. Eksempelvis ser man at det på de store eiendommene i (...) er et organisert tilbud som gjør fylkets tettest befolkede område til samtidig å være den regionen med best tilgang til jakt og fiske for allmennheten, mens man på de store arealene lenger inn i fylket for en stor del mangler et slikt tilbud”. Lokale JFF leier gjerne områder for å kunne videreselge jaktkort til sine medlemmer. De er fritatt for å betale mva. på inntektene fra dette salget ettersom lokalforeningenes omsetning av jakt- og fiskekort i utgangspunktet ikke kan anses som avgiftspliktig næringsvirksomhet i relasjon til merverdiavgiftsloven.

4.2.2 Fylkesmenn

Flere av respondentene påpeker at fylkesmannen jobber lite med problemstillinger knyttet til høstbare arter. Men i den grad de har en formening om utfordringer er dette knyttet til allmenn tilgjengelighet på jakt og at det er få markedsførte og organiserte tilbud. Videre nevner en respondent at “I flere områder åpnes ikke skogsfugljakta før etter første del av elgjakta er ferdig. I vårt fylke stenges dessuten det meste av vinterjakta på rype. Ellers finnes det enkelte tilfeller hvor en jaktform har blitt forbudt (Bruk av skjellende hund til jakt etter storfugl)”

4.2.3 Fjellstyrer/Statsallmenninger

Svak rypebestand og fare for overbeskatning pekes på som en av de største utfordringene for næringsmessig utnyttelse av arealene, sammen med formskriften om priser av småviltjakt på statsallmenninger. En respondent peker på at “Prisrammene er for snevre og gjør at mengden kort som må selges ligger helt opp mot det forsvarlige. Vi er jo avhengig av å få dekke utgiftene til denne virksomheten helt og fullt ved eget salg (ingen refusjon på innteksbringende arbeid)”. Flere ønsker at prisjusteringen fjernes eller justeres opp, slik at fjellstyret gis mulighet for å tilpasse seg lokalt prisnivå, slik at de får ta del i de prisene markedet er villig til å betale for småviltjakt. Dette synet på prisreguleringen er derimot ikke delt av alle. En annen respondent ser på dette som en mulighet ettersom “lave priser på SA gir større mulighet for å hente ut inntekter fra andre aktiviteter i tilknytning til jakta”. I tillegg til prisreguleringen fra DN er det også fritak for MVA ved jakt på Statsallmenninger. “Dette bygger på begrunnelsen av at dette er en rettighet man i utgangspunktet har og ikke kjøper av noen andre (adm. avgift). MVA kan føles som en flaskehals for de som selger rettigheten til jakt, men begrunnes i ulike rettighetsforhold”.

Som andre utfordringer pekes det på at Plan- og Bygningsloven isolert sett kan virke begrensede på mulighetene til å sette opp egnede jakthytter og at motorferdselloven legger sterke begrensninger. En trekker dette frem spesielt i sammenheng med et verneområde.

“Motorferdselloven er svært styrende for virksomheten og mulighetene. Vår allmenning ligger i all hovedsak innenfor (...) nasjonalpark”.

4.2.4 Private grunneiere

Begrensninger knyttet til Plan- og bygningsloven (PBL) nevnes som en stor utfordring for økt næringsmessig og lønnsom utnyttelse av rype- og skogsfugljakt. PBL er ofte en skranke for å kunne oppføre eller oppgradere husværene i tråd med trend og krav til standard. Dette gjør seg også spesielt gjeldende i randsonene til verneområder. En rettighetshaver påpeker at de *“opplever hindringer i forbindelse med ønske om økt standard på eksisterende hytter og evt. nybygg som ligger i eller i randområdene til verneområdene. Regler knyttet til motorferdsel er også strengere her.”* En annen grunneier påpeker at verneområder utgjør *“et problem for nybygg og videreutvikling, men ikke for utøvelse av jakt med dagens tilrettelegging”.*

Servering i forbindelse med jaktprodukter ses på som en utfordring av flere. *“Umulig å ha godkjent kjøkken når man er i villmarken. Reduserer mulighetene for godkjent tilrettelegging”.* Dette står også i relasjon til standard på hyttene. Det påpekes at det ville vært mer å hente her om hyttene kunne få høyere standard. MVA reglene nevnes av flere som en utfordring, ettersom så nær alle unntatt private grunneiere er fritatt for mva. på salg av småviltjakt. *“Om staten fakturerer uten MVA, er dette sterkt konkurransevridende.”*

Jakttiden for skogsfugl pekes på som en begrensning for næringsmessig utnyttelse, og det er ytret ønske om å utvide med vinterjakt tilsvarende Sverige. *“Ønsker utvidet jakt i romjulen og om mulig tilsvarende vinterjakt/toppjakt som våre konkurrenter tilbyr i Sverige”.* Når det gjelder skogsfugljakt påpeker en av respondentene at *“Rovvilt på området reduserer utleiemuligheter betydelig. Folk tør ikke slippe hunder og langsiktig utleie er ikke lenger mulig”.* Dette kan føre til at det er vanskeligere å omsette jakt i områder med ulv og da spesielt for de som er innenfor den definerte ulvesona.

Markedsføring og kompetanse på dette feltet trekkes frem som en utfordring, og en av respondentene som har jobbet mye med dette understreket viktigheten av at man må ha det rette fokuset. Man driver næring og målet er å tjene penger, betalingsvilligheten henger sammen med tilrettelegging og service. Mange har problemer med å definere hva de skal selge, slik at kunden ikke forstår hva produktet er. Kvalitetssikring og kundenes tilfredshet er veldig viktige momenter her. *“Så lenge man ikke behersker dette, det mest elementære mht service og kundebehandling, det å drive butikken og skape lønnsomhet, hjelper det lite med mer vilt og bedre rammebetingelser”.* Ikke alle grunneiere egner seg til selv å tilby slike produkter innen servicenæringen, men da kan det være aktuelt å samarbeide med andre.

4.2.5 Finnmarkseiendommen

Finnmarkseiendommen (FeFo) opererer med ulik pris på jakt til folk bosatt i Finnmark som har rett til jakt, og personer bosatt utenfor Finnmark som har adgang til jakt på Finnmarkseiendommen. FeFo har ingen spesifikke krav til inntjening på småviltjakta. Det er ingen målsetting å maksimere overskuddet. Det har vært diskutert hvorvidt det skulle være krav om at hvert produkt skulle være økonomisk selv bærende, men dette har ikke blitt innført.

Småviltjaktproduktet går med overskudd og når det gjelder prispolitikk skal *“FeFo legge vekt på lokale høstings- og jakttradisjoner”* og *“FeFo skal ta hensyn til rekruttering av barn og ungdom til tradisjonell høsting og til friluftsliv.”* Dette innebærer at småviltjakt for personer bosatt i Finnmark er svært billig. Videre sier Strategisk plan 2007-2010 at *“Priser på jakt og*

fiske for bosatte utenfor Finnmark skal markedstilpasses." Finnmarkseiendommen er fritatt for mva. på omsetning av jakt- og fiskekort.

4.2.6 Statskog

Statskog forklarer at de står litt i en særstilling i kraft av størrelse, den politiske dagsorden og det faktum at de blir styrt etter en forskrift (Forskrift om jakt, felling og fangst på statsgrunn). Dette fører til begrenset omsetningsmulighet ved at det begrenser mulig utbud av jakt, og ikke minst fremleieordninger. Forskriften hindrer også næringsutvikling og økt verdiskaping ved at Statskog ikke kan tilby pakkede produkter. DN beslutter prisrammer for jakt i statsallmenning, og har i forskrift hjemmel for å fastsette prisrammer for Statskogs utbud av jakt. Statskogs representant forklarer at Statskog *"skal ta markedspris, men ikke være prisledende. Det betyr at vi skal følge med på hva våre naboer tar betalt, vi skal ikke være så billige at vi hindrer deres verdiskapning, samtidig skal vi ikke dra opp prisene. Vi skal sørge for at allmennheten er sikret tilgang til jakt (det er det viktigste) til priser "allmenheten kan betale".* Statskog er fritatt fra å betale mva. på inntektene fra jaktsalg, bakgrunnen for dette er sannsynligvis for å forenkle forvaltningen.

En utfordring for Statskog med tanke på plan og bygningsloven er at *"bygningssmasse i utmark kan som hovedregel ikke omdisponeres til utleieformål og sortere under begrepet stedbunden næring. Dette innebærer at det blir store utfordringer knyttet til nyoppføring og oppgradering av selv enkel innkvartering i uregulerte områder."* Videre viser de til inkonsekvent praksis fra kommunene med tanke på håndheving av motorferdselloven. De viser også til at det fører til noen utfordringer i at det blir lagt begrensinger på jakt og evt taksering av viltbestander.

Statskog har konsekvent samjakt på sine arealer, med kun en ukes opphold i småviltjakta den første uka i elgjakta. De opplever få konflikter i tilknytning til dette. Andre interessekonflikter kan oppstå med tanke på reindrifftsrettigheter m.v. *"muligens ikke flaskehals, men det kan være en utfordring å turnere kommersiell jakt i reindrifftsområder"*.

5 Analyse og diskusjon av identifiserte begrensende faktorer / flaskehals

Rype- og skogsfugljaktas økonomiske ringvirkninger er vanskelig å anslå nøyaktig, men det er liten tvil om at det utgjør store verdier (Pedersen og Karlsen 2007). Det ligger store økonomiske muligheter i denne utmarksnæringen som er langt fra utnyttet (NBL & NSF 2006). Jegerundersøkelsen (Andersen m fl 2008) viser at gjennomsnittlig forbruk for en rypejeger ligger på ca 8.500 kr per år. Det er stor variasjon i beløpene og enkelte som bruker mye penger på jakt trekker gjennomsnittet opp. Som følge av webundersøkelsen, strategiske intervjuer og i e-postundersøkelsen har det blitt påpekt en rekke faktorer som kan være begrensende for næringsutvikling og lønnsomhet i omsetning av rype- og skogsfugljakt med tilleggsprodukter. En del av disse var allerede identifisert som flaskehals i forhold til næringsutvikling innenfor temaet jakt fra tidligere. Vi vil i det følgende gi en oversikt over de sentrale flaskehalsene som er spilt inn gjennom våre undersøkelser og intervjuer. I gjennomgangen har vi sett på hvordan den aktuelle flaskehalsen påvirker næringsutvikling og næringsutøvelse i forbindelse med jaktprodukter, samt hvordan flaskehalsene virker inn på jaktutøvelse og gjennomføring av jaktaktiviteter. I flere av tilfellene vil det være flere faktorer som påvirker næringsutviklingen, og vår oversikt er derfor ikke uttømmende.

Resultatene fra undersøkelsene er presentert i resultatkapittelet sortert på ulike aktører og eiendoms kategorier. Det kommer her frem at det er ulike utfordringer knyttet til flaskehalsene, men mange av flaskehalsene er overlappende for flere. På bakgrunn av dette har vi valgt å beskrive flaskehalsene hver for seg i dette kapittelet og prøve å belyse hva dette vil bety for de ulike aktørene.

5.1 Rammevilkår/lovverket

Her beskrives de juridiske rammevilkårene og utfordringer/flaskehals som relaterer seg direkte til lovverket, gjennom konkrete lover med tilhørende forskriftstekster som er utfordrende for næringsutvikling. I det følgende gis en gjennomgang av disse faktorene.

5.1.1 Utfordringer knyttet til etablering av næringsvirksomhet i utmark i Norge.

Den som ønsker å komme i gang med næringsaktivitet i utmark i Norge møter en rekke utfordringer i gjeldende lovverk. For aktører som ønsker å utvikle produkter innen dette segmentet er det en utfordring å få kjennskap til de viktigste deler av lovverket. Spesielt de komplekse produktene som består av flere tilleggstjenester som transport, overnatting og matservering blir berørt av mange lover og forskrifter.

5.1.2 Naturmangfoldloven og verneområder

Naturmangfoldloven (NML) trådte i kraft 1. juli 2009 og gjelder for forvaltningen av all norsk natur. Loven erstatter tidligere Naturvernlov og deler av viltloven og lakse- og innlandsfiske loven. Lovens formål er at naturen tas vare på ved bærekraftig bruk og vern.

Sentralt i forhold til etableringen av utmarksnæring i Norge er lovens bestemmelser om verneområder. Det er i den nye Naturmangfoldloven at verneområder hjemles, og for de enkelte verneområdene vedtas det en egen verneforskrift som inneholder formålet ved vernet,

grenser, og regler for bruken av området (restriksjoner). De ulike verneformene hjemlet i denne loven er nasjonalpark, landskapsvernområde, naturreservat, biotopvernområde og marint verneområde. Av Norges landarealer er 15,9 % vernet etter NML per 31.12.10 (SSB5). En vesentlig del av dette ligger på privat grunn.

§ 34 i NML omhandler verneforskrifter, og hva disse skal inneholde. Her står det at verneforskriften ikke skal være til hinder for å videreføre bærekraftig bruk som bygger opp under verneformålet i et område. For å finne ut av hvilke bestemmelser og restriksjoner som gjelder i det enkelte verneområde må verneforskriften med tilhørende forvaltningsplan studeres nærmere. Regler for jakt og fiske i verneområdene styres hovedsakelig av viltloven, laks- og innlandfiskeoven og reindriftsrettens regler.

Beskrivelse av flaskehals

Når et område vernes begrenses rettighetshaverens muligheter til næringsutvikling innenfor vernegrensene sammenliknet med områder utenfor. Mange verneområder har fortsatt ingen forvaltningsplan som inkluderer temaet næringsutvikling, eller målformuleringene er så generelle og uklare at det er vanskelig å vite hvilke aktiviteter som tillates og ikke. Det er ofte ikke selve jakta som hindres av vernet, men det settes ofte begrensninger på hva man kan gjennomføre av tilleggstenester, og da spesielt med tanke på transport og overnatting (restaurering og nybygg). Lovanvendelsen oppleves mange steder som rigid når det gjelder å få dispensasjon til transport, eller til restaurering / bygging av husvære til reiselivsnæring.

En av våre respondenter sier *"Verneområder er et problem for nybygg og videreutvikling, men ikke for utøvelse av jakt med dagens tilrettelegging"*. En annen privat rettighetshaver sier *"Vi opplever hindringer i forbindelse med ønske om økt standard på eksisterende hytter og evt. nybygg som ligger i eller i randområdene til verneområdene. Regler knyttet til motorferdsel er også strengere her."*

Lokal næringsvirksomhet er ikke en del av verneformålet i nasjonalparker og landskapsvernområder og det legges heller ikke opp til det i den nye naturmangfoldloven. Det betyr at det fortsatt vil være store utfordringer i forhold til å kunne drive med lokal næringsvirksomhet innenfor verneområder. I NINA- rapport 143 -2006 (rammebetingelser og handlingsrom for næringsutvikling i verneområder) framgår det at *"Dagens formålsparagrafer synes i liten grad å være tilpasset ønsket om økt verdiskapning og økt turistmessig bruk, og det er kun gamle tradisjonelle næringer som nevnes i formålsparagrafene"*.

En mulig forskjell mellom naturvernloven og den nye naturmangfoldloven som kan ha betydning for lokal næringsutvikling, er at den nye loven krever at formålet med vernet tydeliggjøres, og at utkast til forvaltningsplan skal legges fram samtidig med vernevedtaket. En tydeliggjøring av formålet vil kunne gjøre det lettere å vurdere hvilke aktiviteter som ikke innebærer en trussel for verneformålet og som dermed bør kunne tillates. Kravet om forvaltningsplan betyr at det er mulig i en tidlig fase å konkretisere de praktiske konsekvensene av et vern og dermed få en mer lokal tilpasset forskrift.

I 2010 vedtok Regjeringen at nasjonalparker og større verneområder skal forvaltes lokalt (Prp.1 S(2009-2010)). Det betyr at de kommuner som ønsker det nå vil få overført forvaltningsmyndighet og skal styres gjennom et interkommunalt politisk sammensatt nasjonalparkstyre. Økt lokal styring, lokal kompetanse og erfaring kan bety større muligheter for lokal næringsvirksomhet i tråd med verneformålet.

Flere ganger de siste årene er næringsutvikling i verneområdene satt på dagsorden. Myndighetene har fremhevet behovet for å utnytte det potensialet som ligger i utvikling av reiseliv og turisme i våre verneområder, uten at det kommer i konflikt med verneformålet.

I den såkalte Fjellteksten (St.prop. 65, 2002-2003) sier daværende Regjering at det er et potensial for mer turistmessig bruk av våre verneområder, og vil åpne for økt miljøtilpasset turistvirksomhet som ikke kommer i konflikt med verneformålet. Landbruks- og matdepartementets fremhever i Strategi for næringsutvikling 2007-2009 (LMD 2005) at potensialet for reiseliv knyttet til vernede områder må utnyttes, blant annet gjennom samarbeid og tilrettelegging av regelverket.

Nærings- og handelsdepartementet la i 2005 fram en handlingsplan for reiselivsnæringen hvor nasjonalparker og verneområder blir fremhevet som satsingsområder, og i 2007 kom Regjeringens nasjonale strategi for reiselivsnæringen. Denne peker på viktige forutsetninger for å lykkes som behovet for å samarbeide om å skape helhetlige opplevelsproduktter som inkluderer kultur, mat, historie, natur og aktiviteter i tillegg til transport og overnatting.

I NORSKOG rapport 2010-1 om villmarkscamp framgår det at helhetlige opplevelsproduktter er helt essensielt i forhold til etablering av telcamper, da det hjelper lite å ha gode enkeltstående naturtilbud dersom man ikke kan tilby gjestene innkvartering m.m. Dette sammenfaller til en viss grad med de uttalelsene/svar som respondentene i dette prosjektet har gitt knyttet til behovet for oppgradering av husvære og etablering av nybygg.

5.1.3 Plan- og bygningsloven

Planlegging etter loven skal legge til rette for samordning av statlig, fylkeskommunal og kommunal virksomhet og gi grunnlag for vedtak om bruk og vern av arealressurser, utbygging, samt å sikre estetiske hensyn. Gjennom planlegging og ved særskilte krav til det enkelte byggetiltak skal loven legge til rette for at arealbruk og bebyggelse blir til størst mulig nytte for den enkelte og samfunnet. Plan- og bygningsloven (PBL) er den mest sentrale loven for all aktivitet knyttet til utøvelsen av naturbaserte aktiviteter. Årsaken er at PBL regulerer arealdisponering og byggeaktivitet.

Gjennom den nye plan- og bygningsloven som trådte i kraft 1. juli 2009 har fylkeskommunen som regional planmyndighet fått en forsterket koordinerende rolle overfor kommunene, private og regionale aktører. PBL krever at regional planmyndighet skal utarbeide regionale planer for de spørsmål som er fastsatt i den regionale planstrategien, og at regional plan skal legges til grunn for regionale organers virksomhet og for kommunal og statlig planlegging og virksomhet i regionen. Regionale planer er derfor bindende for kommunale arealplaner, og fylkeskommunen som regional planmyndighet har anledning til å legge ned et midlertidig forbud med øyeblikkelig virkning for ulike typer aktivitet i området inntil kommunens arealplan er vedtatt.

Plan- og bygningsloven har også bestemmelser som vil ha direkte innvirkning på mulighetene for etablering av næring i tilknytning til rype- og skogsfugljakt. Loven består i realiteten av to lover, en planlov og en byggelov. Skillet understrekes ved at det er to ulike fagdepartementer som har ansvaret for hver sin del. Miljøverndepartementet håndterer plandelen, mens kommunal- og regionaldepartementet har ansvaret for byggedelen. Plan- og bygningsloven regnes av mange som en stor flaskehals for næringsutvikling i utmark. En privat grunneier vi

snakket med viser til treg saksbehandling. ”Kunne vært enklere saksbehandling for nyetablering...” En annen privat grunneier viser til at det er et ”...stort problem at alle aktuelle nybygg ligger i LNF-områder hvor man ikke kan bygge”.

For å følge trenden, og kunne tilby høy standard på sine produkter, er det mange som må oppgradere eksisterende bygningsmasse eller bygge nytt. En privat grunneier sier: ”Plan- og bygningsloven er ofte en skranke for å kunne oppgradere husværene i tråd med trend og krav til standard”.

Barrierer for naturbaserte aktiviteter

1. Tiltak i LNF-områder som krever omregulering eller dispensasjon.
2. Byggeforsbud i 100 meters beltet til vann og vassdrag.
3. Hensynssoner med bestemmelser og retningslinjer
4. Utvidelse av LNF med R for reindrift.
5. Fortsatt store begrensninger i landbruksdefinisjonen.

Undersøkelsen avdekker et ønske om mulighet for enkle bygninger, atkomstveier og ulike former for tilrettelegging i utmark. I forhold til dette har PBL vært et vesentlig hinder.

1. Tiltak i LNF-områder krever omregulering eller dispensasjon.

PBL er restriktiv når det gjelder tiltak i LNF-områder. Ofte vil utleie av jakt kreve et overnattingstilbud, og både nybygg og oppgraderinger av utleiehytter krever enten omregulering eller dispensasjon fra kommuneplanen. Ofte vil det også være behov for å etablere tilkomstveier eller traseer, noe som sjelden tillates der det ikke finnes skogressurser. Etablering av veier og oppføring/omdisponering/ombygging av bygninger krever offentlig samtykke og en vurdering opp mot PBL. Et kommunalt vedtak vil oftest kreve en egen reguleringsplan/detaljplan.

Utarbeidelse av reguleringsplaner er både kostbart og tidkrevende og vil i seg selv være en skranke for salg av jakt.

Kommunenenes dispensasjonspraksis varierer, og i mange saker kommer Fylkesmannen med innsigelser.

2. Forbud mot tiltak i mv. langs sjø og vassdrag.

Forbudet er hjemlet i § 1-8 og er et generelt forbud mot byggetiltak eksempelvis i 100 meters beltet til sjø og vassdrag. Det er en adgang til slike tiltak jf. § 11-11 pkt. 4, men at det da må knytte opp mot stedbunden næring. Imidlertid vil tilretteleggingstiltak som salg av fiskekort til turister m.fl., ikke inngå i begrepet ”stedbunden næring”.

Elsrud mfl. (2010) påpeker viktigheten av overnatting i nærheten til aktiviteten som tilbys, og for eksempel salg av tilrettelagt fiske er avhengig av at det kan tilbys overnatting i fiskeelva/vannets umiddelbare nærhet. En overnattingshytte som er plassert mer enn 100 meter fra vassdraget vil være mindre attraktiv i utleiemarkedet enn en hytte som ligger rett ved vassdraget. Det har i utgangspunktet mindre betydning med tanke på rypejakt, men kan være en aktuell problemstilling med tanke på oppgradering av husvære i nærheten av vann eller vassdrag.

3. Hensynssoner med bestemmelser og retningslinjer

Den nye planloven introduserer et helt nytt planbegrep, nemlig hensynssoner. Disse er hjemlet i § 11-8, og fungerer slik at kommunen for et nærmere avgrenset område (farget sone på arealplankartet) kan pålegge en rekke hensyn og restriksjoner avhengig av formål. Det er først og fremst sone C ”Sone med særlige hensyn til landbruk, reindrift, friluftsliv, grønnstruktur, landskap eller bevaring av naturmiljø eller kulturmiljø, med angivelse av interesse” som kan være problematisk.

Det kan også etableres randsoner til vernede områder. Til sonen kan det gis retningslinjer om begrensninger av virksomhet og tiltak.

Slike hensynssoner kan bli svært problematiske for et naturbasert reiseliv fordi ulike bevaringshensyn enten det er mot naturmiljø, reindrift eller friluftsliv, kan komme i konflikt med et naturbasert reiseliv. Tiltak som trolig vil bli helt forbudt i slike hensynssoner er alle former for bygg/installasjoner og anleggelse av vei. Det kan også bli et ferdselsforbud i visse områder for større grupper.

4. Utvidelse av LNF-kategorien med R for reindrift

Reindriftsinteressene styrkes i den nye planloven. Det kan som nevnt soneres særskilt for reindrift, med muligheter for å pålegge restriksjoner på annen virksomhet og aktiviteter. Dessuten kan R fremheves i LNFR kategorien for å gi kategorien fortrinn fremfor de andre kategoriene. Problemet for det naturbaserte reiselivet er at 1/3 av fastlands-Norge er definert som reinbeite og at det således utgjør vesentlige områder. Samiske rettigheter har blitt styrket kraftig de senere år, og enkelte private aktører frykter for at hensyn til reindriften vil blokkere for annen næringsaktivitet, selv om det kun drives sporadisk reindrift i området.

5. Stedbunden næring

I den nye planloven introduseres begrepet gårdstilknyttet næringsvirksomhet. Den store svakheten slik begrepet tolkes jf. PBL er at slik næringsvirksomhet skal skje i direkte tilknytning til brukets (selve gården) tun og de bygninger som ligger der. Gårdstilknyttet næring omfatter ikke fiske og jakt eller andre næringsaktiviteter som skjer på andre steder av eiendommen. Det nye begrepet gårdstilknyttet næringsvirksomhet baseres ikke på gårdens totale ressurser, men tar utgangspunkt i gårdens tun og bygninger. Grunnlaget for næringsvirksomhet beregnes altså ikke ut fra eiendommens totale areal og ressurser. Det er også begrensninger i muligheten for å leie ut driftsbygninger i landbruket til reiselivsformål.

Dette innebærer at PBL ikke legger til rette for jaktbasert næring og at aktørene heller ikke vil nyte godt av en egen sone for landbruk.

5.1.4 Motorferdselloven

Formålet med denne lov er ut fra et samfunnsmessig helhetssyn å regulere motorferdselen i utmark og vassdrag med sikte på å verne om naturmiljøet og fremme trivselen.

Motorferdsel i utmark ble regulert ved lov allerede i 1977. Bruken av motorisert ferdsel i utmarka i Norge har vært økende gjennom mange år, spesielt med tanke på snøscooter og ATVer har det vært en betydelig økning i antall solgte. Loven er på flere punkter utydelig og vanskelig å forstå, noe som har gitt rom for tolkning og en ulik praktisering fra kommune til kommune. Etter at datainnsamlingen ble gjort har det kommet et nytt rundskriv til

motorferdselloven som blant annet myker opp mulighetene for transport av utstyr knyttet til utmarksnæring.

Motorferdsel i utmark og vassdrag er ikke tillatt med mindre det er unntatt i loven. I følge § 4 c) i loven er det tillatt med nødvendig person- og godstransport til og fra faste bosteder og i jordbruks-, skogbruks- og reindriftsnæring. Slik transport trenger ikke dispensasjon. Eks: tømmertransport eller uttransport av elg. Transport i forbindelse med rypejakt og andre aktiviteter regnes ikke som næring i denne sammenheng og krever dermed særskilt tillatelse.

Jakt og andre opplevelsesbaserte aktiviteter er en viktig del av næringsgrunnlaget på mange landbrukseiendommer. Transportbehovet vil i fremtiden baseres på nye landbruksaktiviteter, turisme, aktiviteter med utgangspunkt i eiendommens totale ressurser i tillegg til det tradisjonelle jord- og skogbruket. Mye av transportbehovet vil da også ligge i utmarka, og ikke primært i innmark der loven er mildere.

I motsetning til f.eks Sverige er det i Norge begrensede muligheter for å ta i bruk motoriserte kjøretøyer i utmark i kommersielt øyemed. For aktører innen småviltjakt vil denne loven først og fremst påvirke transport av jegere og bagasje / utstyr inn i og ut av jaktterreng som ligger langt fra vei. En representant fra et fjellstyre på Østlandet uttaler: *”Vår allmenning ligger i all hovedsak innenfor (...) nasjonalpark. Dette er sterkt begrensende.”* I Finnmark derimot er det etablert egne sommer- og vinterløyper for skuter/ATV, både åpne løyper og såkalte disp.-løyper som kommunene kan gi tillatelse til å bruke i næringsformål, så her er situasjonen litt annerledes enn i resten av landet.

Tilrettelagte jaktprodukter som bl.a. inkluderer transport er mest aktuelt i de områdene der infrastruktur er dårlig utbygd og/eller der jaktterrengene ligger langt unna vei. Andersen m.fl. (2008) viser at tilbud om å få bagasje transportert inn til jaktterrengget får en skår på 2,2 der 1 er uinteressant og 5 er meget interessant.

For rettighetshaveren er transport ofte et viktig tillegg på inntektssiden. Transporten kan foregå med helikopter eller kjøretøy med belter eller firehjulstrekk. En av våre respondenter i tilknytning til en stor nasjonalpark i Sør-Norge påpeker at *”..terrengene ligger slik til at deler av allmenningen er tungt tilgjengelig...”* og at dette er en medvirkende årsak til at det kun blir solgt under 1/3 av de jaktkortene som er tilgjengelig. De aktuelle områdene ligger mellom 5 og 7 timers gange fra bilvei. I følge NBL og NSF (2006) viste en kartlegging av bruksverdier og næringsutøvelse i verneområdene på Hardangervidda at restriksjoner på transport av personer og utstyr var den største hindringen for en næringsmessig utnyttelse av jakt og fiske. Rypejakta ville ifølge rapporten kunne gi like høy avkastning som villreinjakta dersom det ble tillatt å transportere jegere og utstyr inn til terrengene. En privat grunneier sier at motorferdselloven *”...vanskeliggjør servicetransport i forbindelse med utleie av jakt og hytter”*.

Følgende oversikt over viktige momenter i forbindelse med motorferdselloven med forskrift og rundskriv er hentet fra NORSKOG rapport 2010-1 Villmarkscamp (Elsrud m.fl. 2010)

Viktige momenter:

1. Gjeldende lovverk gir direkte tillatelse til transport med motorkjøretøy på vinterføre som er nødvendig for drift av turistanlegg som ikke ligger til brøytet bilvei.
2. Det er etter § 5a første ledd kun transport av ”materiell og utstyr” som kan tillates. Det innebærer at det ikke er åpning for å gi tillatelse til motorferdsel i forbindelse med utmarksnæring som baserer seg på transport av personer.
3. Drift av utleiehytter, næringsmessig høsting av naturgoder og turist- og reiselivsnæring, samt leting og undersøkelse av mineralske ressurser, regnes som utmarksnæring.
4. Kravet om at virksomheten skal være registrert i Enhetsregisteret, er satt for å minimere ferdsele og for å sikre at tillatelse til bruk av motorferdsel til utmarksnæring bare gis til de som er næringsdrivende.
5. Fordi det er vanskelig å dokumentere inntjening før virksomheten er startet opp og fordi en aktivitet som er tenkt å være innbringende ofte vil gå med tap de første årene, er det lagt opp til at kommunen første gang kun kan gi en midlertidig tillatelse med inntil to års varighet,
6. Tillatelsen kan forlenges dersom den næringsdrivende kan dokumentere at den samlede utmarksnæringen er momspliktig. At virksomheten er momspliktig innebærer at momspliktig salg overstiger kr 50 000,- i løpet av en 12 måneders periode.
7. Tredje ledd innebærer at det for barmark kun kan gis tillatelse for transport langs traktorvei.

En grundig gjennomgang av motorferdselloven finnes i NORSKOG rapport 2010-1.

5.1.5 Servering i forbindelse med opplevelsesprodukter

Formålet med matloven er å sikre helsemessig trygge næringsmidler og fremme helse, kvalitet og forbrukerhensyn langs hele produksjonskjeden, samt ivareta miljøvennlig produksjon.

Formålet med serveringsloven er å sikre forsvarlig drift av serveringssteder av hensyn til næringen, gjestene og samfunnet for øvrig. Loven skal bidra til å gi serveringssteder stabile og forutsigbare rammevilkår og til å hindre ureglementert konkurranse. Loven gjelder etablering og drift av alle serveringssteder der det foregår servering av mat og/eller drikke og hvor forholdene ligger til rette for fortæring på stedet.

Departementet kan i forskrift bestemme at også andre grupper serveringssteder helt eller delvis skal unntas fra loven.

Beskrivelse av flaskehals

Mange tilbydere av jakt kan tilby eksklusive opplegg der servering av mat og drikke inngår i produktpakken. Servering av mat og drikke i slike produkter er underlagt strenge

restriksjoner, og det er mange krav som må oppfylles før man kan servere. For mange er regelverket vanskelig, eller for kostnadskrevenende å oppfylle. Ofte ligger overnattingsstedene langt til skogs eller inne på fjellet, og det kan være vanskelig å tilfredsstille alle krav. En av våre respondenter fra Midt-Norge uttaler at ”*det er umulig å ha godkjent kjøkken når man er i villmarken*”.

Vi oppfatter generelt forskjellige holdninger til dette temaet blant aktører vi er i kontakt med. Dette kan enten skyldes geografisk ulik praktisering av regelverket, eller at det faktiske innholdet i regelverket, med ulike muligheter, er lite kjent blant potensielle aktører.

Etablererprøve

Serveringsstedets styrer må ha dokumentert kunnskap innen områder som angitt i § 2 i forskrift om etablererprøve. Dette kravet er oppfylt ved bestått etablererprøve etter bestemmelsene i denne forskriften. Det er kommunen som avholder etablererprøve og utsteder bevis.

5.1.6 Lov om pakkereiser

Tilbydere av produkter i det naturbaserte reiselivet er ofte grunneiere som tilbyr pakker, men som samlet sett har en lav årlig omsetning. Mange tilbyr jakt, guiding og husvære i en eller to uker. Tilbydere som tilbyr to av tre produkter innen kategoriene innkvartering, transport og andre turisttjenester som inngår som en vesentlig del av arrangementet (i dette tilfelle småviltjakt) må være medlem av Reisegarantifondet dersom produktet varer lenger enn 24 timer. Reisegarantifondets viktigste oppgaver er å sørge for at arrangører av pakkereiser stiller lovpålagt garanti og at de reisende får refundert sine forskuddsbetalinger og/eller en alternativ hjemreise når en arrangør går konkurs

Årsgebyret til Reisegarantifondet og avgift til Reklamasjonsnemnda er delt opp i fire gebyrklasser. Den mest aktuelle for tilbydere av tilrettelagte jaktoplevelser i Norge vil trolig være gebyrklasse 1 for virksomheter som stiller garanti opptil kr 250.000

For gebyrklasse 1 er årsgebyret til Reisegarantifondet for 2010 på kr 3500,-, samt en avgift til Reklamasjonsnemnda for pakkereiser på kr. 1.500,-. Totalt er dette en årlig avgift på kr. 5.000,-. For tilbydere med lav omsetning kan innskuddet i Reisegarantifondet dermed være en økonomisk belastning, og det er sannsynlig at en del tilbydere av småskala reiselivstilbud med lav årlig omsetning unnlater å registrere seg hos Reisegarantifondet for å unngå å betale årsavgiften.

Ingen av våre respondenter nevner pakkereiseloven som en flaskehals i forbindelse med næringsutvikling. Vi vet at flere av respondentene tilbyr produkter som krever at de er registrert i Reisegarantifondet, men disse mener altså at dette ikke er til hinder for deres næringsutvikling. Derimot er det registrert kommentarer over tid inn til både Norges Skogeierforbund og NORSKOG om at dette er en begrensning i forhold til næringsutvikling. Vi har derfor valgt å nevne dette som en flaksehals. Kravet til registrering i Reisegarantifondet kan antas å være lite kjent hos mange av småskala reiselivstilbydere. Dette er en utfordring for næringen.

5.2 Økonomiske begrensinger

5.2.1 Økonomi på privat- kontra offentlig grunn

Lov om utnytting av retter og lunnende m.m. i statsallmenningene (fjellogen) er styrende for forvaltningen av statsallmenninger. På statsallmenningene er staten v/Statskog SF grunneier, men grunneiers disposisjonsmuligheter, slik vi kjenner det på private områder, er sterkt begrenset. Rettighetene til jakt, fangst, fiske, beiting, trevirke med mer ligger ikke til Staten på disse områdene, men til personer med bruksrett eller annen hevd bunden rett. Når det gjelder jakt og fiske ligger retten til fiske med stang til alle som er bosatte i Norge. Det samme gjelder småviltjakt uten hund. Småviltjakt med hund, villreinjakt og fiske med garn/oter er rettigheter som tilligger alle som bor i allmenningens nærområde (i hovedsak kommunen hvor allmenningen ligger fastsatt som kommunegrensene fra før 1956).

Siden rettigheten ikke tilligger grunneier, men til ulike grupper personer, er ikke avgiften man betaler for å jakte på statsallmenning kjøp av en rettighet (da de allerede har denne), men mer like en administrasjonsavgift som du betaler fjellstyret som administrerer disse rettighetene som man i utgangspunkt allerede har. Jakt- og fiskekort kan derfor selges uten MVA og til reduserte priser (jmf. Fjellstyrenes prispolitikk og rammer satt av DN). Fjellstyrene betaler ikke inntektsskatt for sin omsetning. Maksimalpriser er satt gjennom forskrift for småviltjakt, villreinjakt og fiske av Direktoratet for naturforvaltning (DN) noe som bidrar til å holde prisene nede. Jakt på statsallmenning er derfor gjerne noe rimeligere, sammenliknet med jakt i mange andre områder. Det er noe variasjon i hvor fjellstyrene ligger på prisskalaen, men Norges Fjellstyresamband kan opplyse om at de fleste og mest betydningsfulle mht småviltjakt ligger på eller helt oppunder prisrammen. Interessen for småviltjakt på disse områdene er stor og kortene (med og uten hund) deles i hovedsak med 20/80 % mellom innenbygds og utenbygds jegere. For Statskog er føringen at de skal ta markedspris, men ikke være prisledende.

Når det gjelder næringsutvikling kan fjellstyrene ofte være en katalysator for dette. Selv har Fjellstyrene sterke begrensinger med tanke på næringsutvikling på grunn av rettighetsforholdene. De skal ikke ha utbytte, kan ikke pakke produkter, har prisrammer, får kun selge kort og ikke til utlendinger. Fjellstyrene driver lite med næringsutvikling, men bidrar i stor grad til at andre kan utnytte det rimelige tilbudet på Statsallmenning i tilknytning til sin næringsvirksomhet. I enkelte områder sender også lokalt næringsliv ut informasjon om hva de kan tilby jegere som har fått tildelt jakt. Dette kan for eksempel være levering av varer direkte på hytte og overnatting. Fjellstyrene oppfordrer andre til å ta seg av næringsutviklingen i tilknytning til jaktkortene, men kan i større grad gjøre dette selv der det ikke finnes private aktører. DN er tydelige på at produktene ikke skal pakkes og prisene økes, da de mener dette kan være med på å utestenge allmennheten grunnet høy pris. Det er her flaskehalseffekten kommer inn. For rettighetshavere med jaktkortsalg som grenser til statsallmenninger kan det virke hemmende for næringsutvikling at fjellstyrene blir styrt av Direktoratet for Naturforvaltning til å holde lave og pressede priser på jaktkort. Dette gjør at markedsmekanismen på prisene for jaktkort ikke fungerer i området. Når statsallmenninger, Statskog, FeFo og lokale JFF i tillegg er fritatt for merverdiavgift blir det ekstra stor forskjell mellom de ulike eiendomskategoriene, og merverdiavgiftsplikten omfatter i dag hovedsakelig kun private grunneiere. Det kan blant private grunneiere oppfattes urimelig at lignende produkter behandles forskjellig, ettersom de i stor grad konkurrer om den samme kundegruppen. Konsekvensene av lave priser på jaktkort på offentlig grunn kan nok være at en større del av private grunneiere går bort fra kortsalg ettersom de da må konkurrerer om samme kundemasse. Private grunneiere vil da enten bli passive eller bli mer aktive og utvikle

forskjellige produkter. Det kan være at enkelte mindre grunneiere ikke ser det bryet vært å tilby jakt, ettersom fortjenesten ikke står i forhold til innsatsen. Dette fører igjen til at allmennheten går glipp av et jakttilbud. På den andre siden kan lave priser på jaktkort føre til at litt mer aktive grunneiere blir presset til å legge mer innsats i produktene sine slik at de blir bedre og skiller seg kvalitativt fra konkurrentene. Noe som igjen kan gi allmennheten et bredere og mer variert tilbud.

Vi kan illustrere med et eksempel som viser effekten av ulike merverdiavgiftsregler og skatteregler mellom privat og offentlig eiendom. Produktene vil fremstå mer eller mindre like for en tilreisende jeger som kjøper et jaktkort for å jakte rype. Regnestykket er kommet frem gjennom samtaler med en grunneier som grenser inn til offentlig grunn:

Eksempel på ytterpunktene ved jaktkort salg

Økonomisk situasjon for offentlig eiendomskategori som er fritatt for mva og ikke har krav om inntekt/overskudd fra småviltjakt og eksempelvis selger jaktkort for 1.000 kr.

- Alle penger tjent går til drift/investeringer. Det er ingen krav/ønske om å tjene penger
- Jaktkort selges uten MVA. Dette medfører at de ved endt sesong har kr 1000,- de kan investere i oppsyn, markedsføring og tilrettelegging.

Tilsvarende regnestykke for privatperson med toppskatt som vurderer å selge jaktkort 'a kr 1000,- som tilleggsnæring:

- Motivasjon for å selge jaktkort er å forvalte ressursen så økonomisk avkastning maksimeres
- Kr 250 går til staten i form av MVA (dette tallet kan bli noe lavere ettersom man kan få mva refusjon på utgifter knyttet til jaktkortsalget)
- Etter 49 % skatt sitter grunneieren med kr 382,5
- Formuesbeskatningen for salg av jaktkort (fra og med 2007) = brutto omsetning* kapitaliseringsfaktor på 10* 1,1 % = kr 82,5
- Grunneieren sitter igjen med kr 300 etter skatt

(Kun økonomiske rammevilkår er tatt med i eksempelet)

Offentlig eiendom og spesielt statsallmenningene, uttrykker ønske om i større grad å kunne heve prisene for sine produkter for å utjevne prisforskjeller og samtidig finansiere moderne forvaltning og utvikling av produktene. I statsallmenningene har også lokale fortrinnsrett og lavere pris i forhold til utenbygdsboende. Dette er noe som ikke skaper særlig grunnlag for muligheter til å utøve næringsvirksomhet, ettersom ringvirkningene av tilreisende ofte er større ettersom de gjerne tilfører og legger igjen mer penger i området. Flere fjellstyrer opplever prisrammene i forskriftsverket som et hinder i forhold til å drive aktiv forvaltning og samtidig sikre økonomisk balanse. Flere av fjellstyrene vi har snakket med viser tydelig at de er negative til de prisrammene for jakt og fiske som er satt av DN. "Prisrammene er for snevre og gjør at mengden kort som må selges ligger helt opp mot det forsvarlige. Vi er jo avhengig av å få dekke utgiftene til denne virksomheten helt og fullt ved eget salg." Et annet fjellstyre sier "DN's endring av forskriften om priser på småviltjakt på statsallmenning slik at vi ikke kan ta mer enn dobbel pris på jakt til utenbygdsboende i forhold til innenbygdsboende, kan virke hemmende i og med at en ikke får ta del i de prisene markedet er villig til å betale for småviltjakt."

Fjellogen gir føringer for hvordan eventuelle overskudd skal fordeles (Fjellogen § 11). Eventuelle overskudd skal fordeles gjennom å støtte lokalt næringsliv eller allmenntilgangelige formål i allmenningsbygdene. I følge Norges Fjellstyresamband går mye av fjellstyrenes "overskudd" tilbake til allmenningen i form av drift/vedlikehold av fjellstyrehytter, tilrettelegging, merking, veiledning, informasjon og rekrutteringsarbeid. De får imidlertid ofte tilbakemelding fra fjellstyrer om at inntjening fra salg av småviltkort er for lavt i forhold til de ressursene som legges ned og de krav til forvaltning som storsamfunnet har.

Det har vært registrert en del motstand mot markedsprising av jakt. Norges Jeger- og Fiskerforbund har i en uttalelse fra oktober 2007 (NJFF 1) sagt at de frykter en prisutvikling på jakt og fiske som kan virke ekskluderende for allmennheten, og at utviklingen i utmarksnæringen i forhold til økende priser er betenkelig. Det har også med jevne mellomrom vært forslag fra noen av partiene på Stortinget om å sette en makspris på jakt. Dette er det foreløpig ikke blitt noe av.

Effekt:

1. Det er mindre økonomisk attraktivt for privatpersoner å selge jaktkort på egen eiendom, og mange velger derfor å avstå fra å legge innsats i jaktomsetning.
2. Pristaket på jakt på noe offentlig grunn kan bidra til å holde prisnivået kunstig lavt. Når disse i tillegg slipper å betale MVA og formuesskatt etter ordinær skatt, blir det vanskelig å konkurrere på pris for private grunneiere.
3. En samlet beskatning til staten på 70 %, gjør at mye jakt i Norge trolig selges uten å oppgis/beskattes og med minimal tilrettelegging.
4. Moms-krav på inntekt gir også momsrefusjon på utgifter. For noen vil dette være en fordel i næringen.
5. På grunn av maksimalpriser satt gjennom forskrift for småviltjakt, villreinjakt og fiske av Direktoratet for naturforvaltning (DN), får fjellstyrene mindre ressurser de kan investere inn igjen i eiendommen og dekke de økte utgifter moderne rypeforvaltning koster.

5.2.2 Merverdiavgift

Stortinget har vedtatt at det skal betales en avgift til Staten på omsetning av varer og tjenester i alle ledd og ved innførsel. Selv om det er uttrykt i loven at omsetning av rett til jakt og fiske skal være merverdiavgiftspliktig, er markedsledende aktører unntatt fra dette utgangspunktet, slik at merverdiavgiftsplikten i dag hovedsakelig omfatter private grunneiere. Konsekvensen av dette kan være at private aktører må tilpasse prisene til et markedsnivå som ofte ikke forsvarer investering og drift.

Virkning for næringsutøver

Det er bestemt i loven at omsetning av rett til jakt og fiske skal være merverdiavgiftspliktig. I Norge, med vår eiendomsstruktur og mangfold av grunneiere, er det mange ulike aktører som tilbyr de samme produktene innenfor samme geografiske område. Etter forvaltningspraksis er det over lang tid etablert så mange unntak fra dette utgangspunktet at merverdiavgiftsplikten i dag hovedsakelig kun omfatter private grunneiere. Omsetning av jaktkort for fiske, småvilt- og villreinjakt fra bygdeallmenninger, statsallmenninger og annen statlig grunn, blir etter forvaltningspraksis med hjemmel i merverdiavgiftslovens § 70 ikke ilagt merverdiavgift. Norges Jeger- og Fiskerforbund har også fritak for merverdiavgift for den omsetning av jakt- og fiskekort som drives av lokalforeningene (jmf. brev fra Finansdepartementet datert 1.

februar 2005), med begrunnelse i at de ikke driver næringsvirksomhet. MVA reglene nevnes av flere som en utfordring, ettersom noen tilbydere er fritatt for mva. på salg av småviltjakt. En respondent påpekte at "*Om staten fakturerer uten MVA, er dette sterkt konkurransevridende.*" Ettersom merverdiavgiftsplikten i dag hovedsakelig kun omfatter private grunneiere, kan dette oppfattes som en urimelig forskjellsbehandling av private grunneiere.

I Stortingets spørretime den 14.02.2007 bekreftet Finansministeren i sitt svar til representanten Svein Flåtten at det var så mange unntak fra merverdiavgiftsplikt på jakt og fiske at den hovedsakelig rammer private grunneiere, at det er behov for en gjennomgang av hele området merverdiavgift i forhold til omsetning av jakt- og fiskekort, men at en slik gjennomgang ville kreve ressurser og tid som Finansdepartementet ikke hadde på grunn av andre prioriterte oppgaver.

Produktene fremstår som mer eller mindre like overfor kunden uavhengig av om det er private eller offentlige eiendommer som tilbyr produktene (evt. med unntak av lokale jegere i allmenningsbygdene som anser jakt på SA som en av sine rettigheter som de ikke vil betale markedspris for). Når ulik praksis gjelder for de ulike aktørene, er resultatet at man får en konkurransevridning. De private grunneierne får et dårligere utgangspunkt for sin næringsvirksomhet enn sine offentlige konkurrenter. Forskjellene i moms-krav, kan imidlertid på den annen side være en stimulans for private tilbydere til å sørge for at deres tilbud skiller seg kvalitativt fra statens. Denne problemstillingen gjelder primært private kunder som ikke kan få refundert merverdiavgiften. For næringslivskunder vil noen ikke rammes av dette.

I tillegg er reglene for merverdiavgift i forbindelse med jakt og tilleggsprodukter svært vanskelige å få oversikt over. Dagens lov med forskrifter er uoversiktlig og fremstår som lite brukervennlig. Noen produkter er mva-pliktige med høyeste sats, andre har redusert sats og andre igjen er helt fritatt for mva. Ofte er det vanskelig å skille mellom hvilke deler av et produkt som skal belastes med hvilken mva-sats. Vi vil her prøve å forklare hvilke deler av et jaktprodukt som er mva-pliktig og hva som er unntatt.

Jakt

I utgangspunktet er det 25% mva på salg/utleie av jakt dersom ikke annet er bestemt av lov eller forskrift. Det er her et skille mellom private rettighetshaver som har 25% mva og statsgrunn og salg gjennom organisasjoner som har 0% mva. Dette bør ses i sammenheng med forskrifter om maksimalpris på statsallmenninger og Statskog sin føring på at de ikke skal være markedsledende på pris.

Overnatting

Overnatting er fra 1.januar 2008 mva-pliktig med lav sats, for tiden 8 %. Det gjelder all utleie av hytter, rom, areal til camping eller annen fritidseiendom så lenge det drives som næring. Eventuelle serveringstjenester er også avgiftspliktige. MVA på overnatting/hytteutleie kan derimot være greit for de som skal og har fått tillatelse til å bygge nytt eller har store oppgraderingsplaner, men kun en ekstra utgift for dem som allerede har en hytte som er av ønsket standard, eller som de ikke får lov til å oppgradere til høyere standard. Fordel/ulempe av MVA på utleie er med andre ord avhengig av utgifter til vedlikehold/oppføring i forhold til leieinntekter.

Serveringstjenester og omsetning av næringsmidler

For omsetning av næringsmidler gjelder forskrift om redusert sats for merverdiavgift på slike varer. Hovedregelen er at det skal beregnes 14 % mva i alle omsetningsledd. Som næringsmiddel anses ”enhver mat- eller drikkevare og enhver annen vare som er bestemt for å konsumeres av mennesker”. Alkoholholdige drikkevarer anses ikke som næringsmiddel og skal følgelig omsettes med 25 % mva. Når det gjelder næringsmidler som inngår i omsetning av serveringstjenester skal det beregnes 25 % mva. Serveringstjenester skal beregnes med 25 % mva. Det avgjørende er om stedet der serveringen foregår kan defineres som et serveringssted etter serveringsloven. Dersom det ikke er et serveringssted kan mat og drikke omsettes med 14 % mva. Hvis det er et serveringssted må det skilles mellom mat og drikke som skal fortæres på stedet og tilsvarende som kunden skal ta med seg. Salg av kjøtt er sjelden aktuelt i forbindelse med fuglejakt, og behandles derfor ikke her.

Persontransport

Loven stadfester at det skal beregnes merverdiavgift med redusert sats ved omsetning og uttak av tjenester som gjelder persontransport og ved formidling av tjenester som gjelder persontransport. Per dags dato er denne satsen på 8%.

Guidetjenester

Guiding og formidling av slike tjenester er unntatt den generelle merverdiavgiftsplikten.

5.3 Begrenset tilgang og sesong

5.3.1 Jakttider og jaktidsrammer (Viltloven)

Formålet med viltloven er at viltet og viltets leveområder skal forvaltes slik at naturens produktivitet og artsrikdom bevares. Innenfor denne ramme kan viltproduksjonen høstes til gode for landbruksnæring og friluftsliv.

Virkning for næringsutøver

Kortere jakttider på rype og skogsfugl i Norge enn i Sverige fører til at enkelte jegere foretrekker å starte tidligere eller forlenge fuglejakt sesongen ved å jakte i Sverige. Jakta på skogshøns (skogsfugl og ryper) starter 25. august i Sverige, mens i Norge åpnes det for jakt fra 10. september. Det er noen lokale forskjeller mellom de svenske länene, og jakttiden for storfugl, orrfugl og jerpe er 25. august – 15. november. I midt og nord Sverige er det jakt på orrhane og tiur fra 16. november til 31. januar, mens det i sør Sverige er jakttid på orrhane og tiur fra 1. til 31. januar. Totalt utgjør forskjellen ca to uker lenger jakttid i forkant for både rype og skogsfugl (storfugl, orrfugl og jerpe), og fire uker i etterkant (skogsfugl hanner) mellom Sverige og Norge. Toppjakt på orrhane og tiur i Sverige i januar er en attraktiv og krevende jaktform som tiltrekker seg nordmenn som ikke kan utføre slik jakt i Norge på denne årstiden. Det er i dag en viss flukt av jegere til Sverige i perioden før norsk jaktidsåpning på hønsfugl. Om dette har noen økonomisk betydning og evt. hvor stor finnes det ikke tall på i dag.

For rettighetshaver vil en lang jakt sesong bety mulighet for å kunne selge jakt og leie ut hytter og andre tjenester over en lengre periode. Med forlengede jakttider vil også sesongen for utleie og tilleggsprodukter bli lenger. En representant for et fjellstyre på Østlandet uttaler: ”Myndighetenes jaktidsrammer er stort sett OK, men vinterjakt på skogsfugl kunne økt inntjeningsmuligheter”. En privat grunneier sier om jakttiden at ”for skogsfugl er jakttiden en skranke for utvikling. Burde vært åpnet for jakt til februar som i Sverige”. En annen

”...ønsker utvidet jakt i romjulen og om mulig tilsvarende vinterjakt/toppjakt som våre konkurrenter tilbyr i Sverige.”

En utvidet jakttid vil samtidig stille høyere krav til rettighetshaveren med tanke på hvor stort jaktuttaket skal være. Lengere jakttid kan fort føre til at uttaket blir større og at en større andel av bestanden sannsynligvis skytes. Det er ofte “lettere” å felle fugl ved tidlig start, samt at vinterjakt har vesentlig større betydning på bestanden enn høstjakt. Et viktig verktøy blir da å gjennomføre takseringer og legge disse til grunn for jakttrykket og hvor mye vilt som kan/bør tas ut.

5.4 Bestandsøkologiske faktorer

Rypeforvaltningsprosjektets mål er å komme frem til en håndbok i rypeforvaltning. Det er derfor et mål at de flaskehalsene som går på bestandsøkologiske forhold kan forklares og kanskje begrenses gjennom andre metoder for forvaltning og gjennomføring av jakt enn det som er vanlig i dag. Bestandene av fugl varierer fra år til år, og det er mange faktorer som er medvirkende til bestandssvingningene.

5.4.1 Liten bestand av fugl

Flere av våre respondenter svarer at en av de største hindringene for næringsutvikling er at det er lite fugl i terrenget. En respondent (fjellstyre på Østlandet) uttaler at *”minimumsfaktoren er heller den begrensede produksjonen av hønsefugl som gjør at vi må redusere antall jegerer”*. Et annet fjellstyre sier at *”Svake rypebestander og fare for overbeskatning er den største hindringa for næringsmessig utnytting her”*. Det er altså tydelige meninger om at bestandsstørrelsene for ryper og skogsfugl er viktig for omsetningen av slik jakt.

Det kan være mange grunner til at bestanden av rype er lav. En del av disse faktorene kan ikke mennesket påvirke, mens andre faktorer kan reduseres ved å iverksette ulike tiltak. Det finnes mange tiltak man kan gjøre for å forsøke å holde bestanden på et høyt nivå. De kan deles i biotoprettede tiltak og bestandsrettede tiltak (Pedersen og Karlsen 2007). Av biotoprettede tiltak kan nevnes lyngbrenning, gjødsling og kutting av vegetasjon i bjørkebeltet og fjerning av kraftledninger og trådgjerder. Bestandsrettede tiltak kan være rettet direkte mot fuglene (oppdrett og utsetting), mot predatorene (predatorkontroll) eller mot jegerne og jaktuttaket (fredning, beskatningsreguleringer). Felles for tiltakene er at responsen på tiltakene kan være vanskelig å tallfeste, samt at de kan være vanskelige å få gjennomført og/eller at de er veldig kostnadskrevende.

Det er lovhjemmel i den gamle viltlovens § 14 og 14a for småpredatorbekjempelse der det foreligger godkjente forvaltningsplaner. Paragrafen er opphevet, men har fortsatt dekning i Naturmangfoldlovens § 77.

Det er gjennomført flere forsøk med aktiv småpredatorbegrensning i ulike områder. Det finnes eksempler på at det virker godt og gir veldig gode resultater, men det finnes også mange eksempler på at det ikke virker på ønsket måte med at det blir mer fugl ved fjerning av predatorer. Så det er fortsatt usikkerhet knyttet til suksess faktorene for å lykkes med dette tiltaket. Småpredatorbegrensning krever uansett en ganske formidabel innsats. Det er heller ikke sikkert at den innsatsen man legger ned betaler seg i økte inntekter i form av høyere jaktpriser. I tillegg må dette gjennomføres år etter år og effekten vil trolig avta så snart man slutter med predatorbegrensning.

Tette viltbestander er viktige for området attraktivitet. Jegerundersøkelsen (Andersen m.fl. 2008) viser at mye viltkontakt, altså det å se mye ryper er det viktigste for jegeren. Et viktig moment for å synliggjøre høyere rypetetthet som igjen bidrar til bedre muligheter for næringsutvikling er at det er gjennomført taksering av rypebestanden på området.

Noen steder er det lokale private fredningsbestemmelser. Dette gjelder spesielt for skogsfugl, der det noen steder fredes brunfugl (hunnfuglen) eller begge kjønn i hele eller deler av jakttidsrammen. Private fredningsbestemmelser kan være vanskelig å forstå. En representant for jegerorganisasjonene uttaler at *"Fredning og lokale forbud mot jakt, stort sett begrenset til skogsfugl"* kan være vanskelig å forstå meningen med. Takseringsresultater av høy kvalitet vil kunne bidra til å gi et godt bilde av bestanden og for deretter å foreslå effektive tiltak og man kan samtidig styre jakttrykket på deler av eller hele området ut ifra takst resultatene. Et viktig verktøy blir da å gjennomføre takseringer og legge disse til grunn for jakttrykket og hvor mye vilt som kan/bør tas ut.

Flaskehals

Det er flere faktorer som bidrar til at det i mange områder ikke gjøres nok for å høyne bestanden av småvilt. Hovedgrunnen til dette er nok at det er såpass arbeidskrevende å gjennomføre en effektiv og tilstrekkelig predatorbeskatning og andre habitatforbedrende tiltak, samt at det er vanskelig å dokumentere effekten. En annen negativ faktor er at det i mange områder ikke gjennomføres takseringer noe som fører til at rettighetshaveren ikke kan presentere "pålitelig" informasjon om hvor mye fugl det er i området. Nøyaktige takseringsresultater i områder med mye fugl vil være et viktig verktøy i markedsføringen av jaktprodukter. Når det gjelder informasjon om resultatet fra rypetakseringa før jakta var dette det forholdet jegerne var minst fornøyd med når det gjaldt ulike forhold knyttet til jaktområdet (Andersen m.fl. 2008).

5.5 Grunneiersamarbeid, forskjellige interesser og kompetanseheving

Innen forvaltningen av rype- og skogsfugljakta i Norge er det mange forskjellige mål og interesser. Både mellom brukere og rettighetshavere, men også rettighetshaverne i mellom. Dette fører i mange tilfeller til at man må samarbeide om ulike momenter innen forvaltningen for å skape et best mulig produkt.

5.5.1 Eiendomsstruktur

Eiendomsstrukturen i Norge er en flaskehals for omsetning av jakt, og dermed også for tilgangen til jakt. Eiendommer som ikke i seg selv er store nok til å være jaktbare enheter må inngå samarbeid og avtaler med tilgrensende eiendommer for å skape enheter store nok for jakt. Slikt samarbeid er relativt vanlig, men det er fortsatt områder som ikke er tilgjengelig for jakt fordi rettighetshaverne ikke organiserer seg. For jegerne resulterer dette i mindre jaktbart areal. For rettighetshaverne resulterer det i tapte inntekter.

Løsningen på denne flaskehalsen er at rettighetshaverne søker samarbeid og etablerer arealenheter som er store nok til å drive jakt på. Som nevnt tidligere er imidlertid den økonomiske motivasjonen for slikt samarbeid begrenset, og kan i mange tilfeller forklare årsaken til at grunneierne ikke bruker tid på dette. På en liten eiendom vil inntekten fra småviltjakt være så liten at de ikke ser det bryet vært å legge arbeid i en samarbeidsløsning. Veldig mange mindre grunneiere har også annen arbeidsinntekt ved siden av gården. En av

respondentene utalte at enkelte velger å ikke leie ut småviltjakt i det hele tatt. *“I praksis jakter grunneier selv storvilt og lar være å leie ut småviltjakt, jfr begrenset økonomisk incitament på små eiendommer”*. For storviltjakt er det vanligere med samarbeid for å skape større jaktområder enn for småviltjakt. Dette kan helt eller delvis forklares med storviltressursens økonomiske betydning for eierne.

5.5.2 Samjakt

De siste årene har vi fått stadig lengre jakttider for hjortevilt. Det virker positivt, siden det gir større muligheter til å nå målene for felling. På den annen side har det i enkelte områder medført at småviltjegerne føler seg fortrenget. Det var på forhånd kommet innspill til prosjektet om at samjakt mellom storviltjakt og småviltjakt kunne være en flaskehals i forbindelse med næringsutvikling av jakt. I våre undersøkelser er de fleste positive til samjakt, og de fleste opplever at samjakt ikke er noe problem. *“Vi har samjakt. Ikke noe problem”* er det en grunneier som uttaler. En annen sier at *“samjakt har vi lang erfaring med og det går stort sett bra”*. NINA rapporten Elg- og hjortejakt - Evaluering av prøveordningen med utvidet elg- og hjortejakt i perioden 2003 – 2005 (Haaland, H. m.fl. 2006) viste at samjakt fungerte overaskende bra i de fleste områder uten at det oppstod store konflikter mellom de to jegergruppene.

Forutsetningen for at samjakt skal fungere er kommunikasjon og forståelse for ulike interesser. En rettighetshaver uttaler *“Samjakt er eller bør ikke være noe problem med litt kommunikasjon mellom jegerne”*. Men det er også eksempler på at småviltjakta stenger i perioder til fordel for storviltjegere. En respondent nevner for eksempel at *“I flere områder åpnes ikke skogsfugljakta før etter første del av elgjakta er ferdig”*.

Basert på våre resultater ser det altså ut til at samjakt ikke blir sett på som noe problem, men mange av respondentene påpeker at det i forbindelse med elgjakta er begrensninger på småviltjakta. Dette er ingen flaskehals for rettighetshaver, ettersom det er han som har anledning til å legge begrensninger på jakt tilgangen. Derimot kan det virke som en begrensning for jegere som kun jakter småvilt, at det i perioder er redusert tilgang til småviltjakt ettersom det pågår elgjakt.

5.5.3 Store rovdyr i terrenget

Den direkte effekten av å ha store rovdyr på småviltet synes å være ganske liten. Predasjonseffekten på jaktbare småviltarter antas å være minimal. Det er imidlertid kjent fra tidligere undersøkelser (Solberg m.fl.2003, Aanesland og Holm 2003) at rovvilt, og da spesielt ulv, i jaktterrenget, kan føre til nedgang i jaktkortsalg for småviltjakt. Miljøverndepartementet skriver i St.meld. nr 15 (2003-2004) om rovvilt i norsk natur følgende: *“Ved etablering av rovvilt i et område vil derfor en økt andel av hjorteviltet bli gjenstand for predasjon, samtidig som interesse for småviltjakt med hund ofte reduseres, spesielt i områder med ulv. Dette kan i sin tur gi seg utslag i reduserte inntekter for jaktrettshavere og jaktbasert utmarksnæring, samt reduserte jaktmuligheter for jegere.”*

Hovedgrunnen til at jegerne uteblir når det er ulv i terrenget ser ut til å være frykt for at jakthunden skal bli tatt av ulv. Av de fire store rovdyrartene er det først og fremst ulven som er farlig for hunden. Av de 152 hunder som ble tatt av ulv i Skandinavia i perioden 1995 til 2005 ble 46 skadet og 105 drept (Karlsson & Brainerd 2008). Når det gjelder hvilke jakthundraser som angripes virker eksponeringstiden å være viktigere en jakthundrase

(Karlsson, J. Thoresson, S. 2001). Det er i første rekke losende hunder som er utsatt, men jegere med fuglehund kvier seg også for å jakte i ulveområder. I følge Solberg m.fl. (2003) gjorde NJFF i 1999 en undersøkelse som påviste en dramatisk nedgang i kortsalg i deler av Hedmark og Østfold med fast ulvestamme. Samme rapport viser også til en telefonundersøkelse gjort 2001 i regi av SKANDULV-prosjektet der det kommer frem at ca halvparten av de spurte jegerne i Akershus og Østfold sluttet helt, eller minsket sin jaktinnsats med hund i disse områdene. En av våre respondenter sier: *”Rovvilt på området reduserer utleiemuligheter betydelig. Folk tør ikke slippe hunder og langsiktig utleie er ikke lenger mulig.”*

Rapporten om rovdyr og jaktinntekter (Aanesland og Holm 2003) ser nærmere på de økonomiske følgene ved å ha rovdyr på en eiendom. Det anslås i rapporten at det økonomiske tapet ved småviltjakt ved å ha rovdyr i fylkene Østfold, Akershus og Hedmark er på 12,2 mill. kr med visse forutsetninger. Grunneierne i Østfold, Akershus og Hedmark blir påført et tap på over 40% av inntektene fra utleie av småviltjakt ved å ha rovdyr i jaktområdene. Det må altså beregnes et betydelig tap av inntekt fra småviltjakt i de områdene som har ulv. Solberg m.fl. (2003) viser til at det økonomiske tapet vil fordele seg ujevnt mellom områder, og at konsekvensen er at et fåtall rettighetshavere og grunneiere rammes uforholdsmessig hardt. Storaas m.fl. 2008 viser at i perioden 1997-2005 da Ulv hevdet revir på Koppangkjølen i Stor-Elvdal og Rendalen kommuner i Hedmark fylke, ble årlige jaktinntekter reduserte med 2 millioner kroner for rettighetshaverne og totalt 16 millioner kroner over en periode på 8 år.

Store rovdyr som ulv og gaupe har ikke bare negative effekter på småviltet. Glorvigen (2008) viser at det er mindre rødrev i områder med høy ulv aktivitet, noe som igjen kan ha positiv effekt for småviltet. Gaupe tar regelmessig rødrev (Helldin m.fl. 2006) og det finnes tegn som tyder på at revestammen minsker mens harestammen øker da gaupa koloniserer nye områder (Helldin m.fl. 2004). I områder hvor det er gaupe som i hovedsak lever av rådyr, dannes det en viktig og stabil førtilgang for rødrev ved at de spiser rester. Dette kan erstatte mindre “effektiv næring” som fisk og krypdyr, virvelløse dyr og grønnsaker (Helldin m.fl. 2007). Dette er noe som annet småvilt også kan nyte godt av.

5.5.4 Markedsføring og kompetanse

Markedsføring og kompetanse er en kjent flaskehals i det grønne reiselivet. Når en gårdbruker som har brukt mesteparten av tiden på jord- og skogbruk skal begynne med turisme, kreves ny form for kunnskap. Det er mange spørsmål som dukker opp. Hvordan skal produktene tilbys for å nå ut til markedet? Hvilke priser kan man sette på jaktproduktene? Hva er det markedet ønsker? Hvem er markedet? I følge en av våre respondenter som har drevet med både reiselivsutvikling på egen eiendom og kompetanseheving er det *”i tilretteleggingen for kundene at pengene ligger, men det betinger stor egeninnsats.”* Dette stemmer overens med andres erfaringer. Jo bedre tilrettelegging/service, jo større er kundenes betalingsvillighet, men desto mer utfordrende er det også å få kunden til å kjøpe. Høy tilretteleggingsgrad kan gi høye inntekter, men krever stor profesjonalitet i et krevende reiselivsmarked. I tillegg er vertskapsrollen en utfordring for mange. Det er ikke alle som egner seg til å ta imot kunder på tunet. I denne sammenhengen er næringsutvikleren selv kanskje flaskehalsen i forhold til å få til den kvaliteten på produktet som markedet forlanger. En av våre respondenter på Østlandet, som har drevet med jakt som næring i lang tid, sier: *”Så lenge man ikke behersker det mest elementære mht service og kundebehandling, det å drive butikken og skape lønnsomhet, hjelper det lite med mer vilt og bedre rammebetingelser”*. Det er etter hans mening altså ikke de ytre rammevilkårene som er flaskehalsen i mange tilfeller, men derimot mangel på relevant kompetanse om markedsføring.

6 Konklusjon

For å lykkes med jakt som næring under dagens forhold kan man kort oppsummert si at det er tre hovedelementer som må være på plass. Effektiv organisering av innholdet i produktet er første forutsetning. Det tilbys produkter langs hele spekteret fra rent kortsalg for jaktterreng, til høyt tilrettelagt forpleining og oppfølging. I alle tilfeller må elementene innbyrdes koordineres, slik at produktet som helhet oppleves velorganisert. Dette er spesielt viktig å vektlegge der arealet representeres av flere grunneiere. Dernest viser allsidig markeds- og forretningsmessig forståelse seg å være viktig langs hele verdikjeden fra produktutvikling til markedsføring, salg og økonomisk forvaltning av foretaket. Rype- og skogsfugljaktas økonomiske ringvirkninger utgjør store verdier og det ligger sannsynligvis økonomisk potensial i denne delen av utmarksnæringen. Årsakene til dette er mange og flersidige, og vi har i denne rapporten prøvd å belyse noen av de faktorene som virker begrensende for næringsutvikling og lønnsomhet i omsetning av rype- og skogsfugljakt med tilleggsprodukter. Faktorene er delt i tre hovedgrupper; "Rammevilkår", "Bestandsøkologisk faktorer" og "Grunneiersamarbeid, forskjellige interesser og kompetanseheving".

Rammevilkår

Resultatene av undersøkelsene våre viser at mange rettighetshavere opplever at lovverk virker hemmende på deres næringsutvikling knyttet til rype- og skogsfugljakt.

Utfordringer knyttet til etablering av næringsvirksomhet i utmark i Norge

Ut i fra de svært generelle og lite spesifikke bestemmelsene paragrafene i kapittel II i Naturmangfoldloven (NML), vil det avhenge av den enkelte kommune og den enkelte fylkeskommune hvordan de velger å tolke og bruke bestemmelsene. Dette dreier seg om for eksempel kunnskapsgrunnlaget, føre-var-prinsippet, samlet belastning for et område osv, i forhold til det enkelte omsøkte tiltak. Dette vil igjen ha innvirkning på hvordan lokal myndighet håndhever Plan- og Bygningsloven (PBL) og Motorferdselloven.

Søknader om etablering av bygningsmasse til bruk ved utleie av jakt og andre naturbaserte reiselivsprodukter, samt opprusting og standardheving av eksisterende bygningsmasse i LNF områder (Landbruk, natur, friluftsliv) kan være vanskelig å få godkjent. Et tiltak som vil kunne forbedre situasjonen, er å sørge for at bygg som brukes i denne type utleievirksomhet inkluderes i definisjonen for stedbunden- eller gårdstilknyttet næring. En slik endring vil gi redusert behov for dispensasjoner. Dette vil gi raskere etableringer og reduserte kostnader.

NML er også styrende for Motorferdselloven og skal ligge til grunn i lokal saksbehandling. Tidligere anerkjente ikke motorferdselloven "nye" landbruksnæringer. Dette er endret ved at rundskriv T-6/09 åpner for at drift av utleiehytter, næringsmessig høsting av naturgoder og turist- og reiselivsnæring, samt leting og undersøkelse av mineralske ressurser, regnes som utmarksnæring. På bakgrunn av dette åpnes det for at det kan gis dispensasjoner for slik kjøring vinterstid. Dette vil åpne for muligheter til å transportere camper og utstyr på vinterstid. Men på sommerstid, vil fortsatt være en utfordring, dersom denne skal ligge i et område langt fra veg eller godkjente sommerløyper (Finnmark).

Når det gjelder servering i forbindelse med jaktprodukter er det underlagt strenge restriksjoner, og det er mange krav som må oppfylles før man kan servere. For mange er regelverket vanskelig, eller for kostnadskrevenende å oppfylle. Ofte ligger overnattingsstedene langt til skogs eller inne på fjellet, og det kan være vanskelig å tilfredsstille alle krav.

Samtidig kan det være vanskelig å få tillatelse til nødvendig oppgradering av hytten dersom dette krever ombygging/påbygging.

Et annet viktig moment er at informasjon om kravet til registrering i Reisesgarantifondet bør komme tydeligere frem til tilbyderer av småskala reiselivsprodukter. Dette er noe grunneiernes organisasjoner kan bidra til, ved å beskrive kravet tydeligere i sine medlemsblader og informasjonsskriv. Innovasjon Norge systemet kan også være til stor hjelp for mange.

Økonomiske begrensinger

Offentlig eiendom og spesielt statsallmenningene, uttrykker ønske om i større grad å kunne heve prisene for sine produkter for å utjevne prisforskjeller og samtidig finansiere moderne forvaltning og utvikling av produktene. Flere fjellstyrer opplever prisrammene i forskriftsverket som et hinder i forhold til å drive aktiv forvaltning og samtidig sikre økonomisk balanse. Norges Fjellstyresamband får ofte tilbakemelding fra fjellstyrer om at inntjening fra salg av småviltkort er for lavt i forhold til de ressursene som legges ned og de krav til forvaltning som storsamfunnet har. Det er et ønske blant disse om å evaluere de samlede virkningene av forskriftene for jaktkvaliteten i statsallmenningene. I statsallmenningene har også lokale fortrinnsrett og lavere pris i forhold til utenbygds boende. Dette er noe som ikke skaper særlig grunnlag for muligheter til å utøve næringsvirksomhet.

For private tilbydere som skal tilby et lignende produkt som statsallmenningen må de konkurrere mot en makspris som er fastsatt ved forskrift, samtidig som de blir skattet vesentlig hardere. For å sitte igjen med det samme må private grunneier ta over tredobbel pris. Ulike regler for merverdiavgift for offentlige og private tilbydere kan virke konkurransevridende. Selv om det er uttrykt i loven at omsetning av rett til jakt og fiske skal være merverdiavgiftspliktig, er markedsledende aktører unntatt fra dette utgangspunktet, slik at merverdiavgiftsplikten i dag hovedsakelig omfatter private grunneiere. Konsekvensen av dette kan være at private aktører må tilpasse prisene til et markedsnivå som ofte ikke forsvarer investering og drift. Som regel er det små forskjeller i produktet som tilbys kunden. For å gjøre det mulig for private tilbydere å konkurrere på likt grunnlag med statlige og andre eiendommer med mva-fritak, foreslås det at loven endres slik at like bestemmelser og mva-fritak gjelder for omsetning, uavhengig av hvem det er som tilbyr produktet. Dette vil kunne bidra til å øke omsetningen av jakt blant private tilbydere. Like rammevilkår vil også kunne gi økt motivasjon hos tilbyderne, og flere og bedre produkter som blir tilgjengelige for allmennheten. Dette bør sees i sammenheng med behovet for at det samtidig åpnes for at statsallmenningene skal kunne tilby jakt til markedspris.

Begrensede tilgang og sesonglengde

Sesonglengden er avgjørende for en hver næring innenfor turisme og reiseliv. Det er gjestene man lever av, og de produkter og tjenester de kjøper under sitt opphold. I jaktturisme er det antall jaktdøgn som drar opp grunneiernes fortjeneste. For hver natt jegeren overnatter på hytta og spiser tilberedt mat på kvelden øker verdiskapingen på eiendommen. Nettopp derfor er sesongens lengde av stor betydning. Ettersom det her er snakk om en høstbar bestand av vilt setter dette også strengere krav til rettighetshaverne, ved at de må ha på plass forvaltningsverktøy som gjør at de kan regulere beskatningen av bestanden på en best mulig måte. Takseringer av bestanden vil da være et veldig viktig verktøy som kan brukes til å sikre et bærekraftig uttak ved høyere jakttrykk og utvidet jakttid.

Bestandsøkologiske faktorer

Det kan diskuteres om de bestandsøkologiske faktorene kan betegnes som flaskehals, eller om det bør defineres mer som begrensende faktorer for næringsutvikling. Grunneierne ønsker å tilby gode produkter med mye fugl i terrenget, og jegerne ønsker mye fugl å jakte på. Det er derfor ikke unaturlig at vi ser på bestandsstørrelsene som en begrensning i forhold til næringsutvikling. Som regel vil vi ha liten påvirkning på bestandsstørrelsene av rype og skogsfugl. Antallet fugl og størrelsen på de lokale bestandene varierer fra år til år, og avhenger av flere forskjellige faktorer. Det er ulike bestandsrettede tiltak man kan gjennomføre for å øke bestandene. Felles for tiltakene er at responsen på tiltakene kan være vanskelig å tallfeste, samt at de kan være vanskelige å få gjennomført og/eller at de er veldig kostnadskrevenende. Et av tiltakene som kan gi god effekt er aktiv småpredatorkontroll gjennom hele året. En viktig forutsetning for bestander med store variasjoner over kort tid, er at høstet mengde ligger på et bærekraftig nivå. Høy kvalitet på takstarbeidet og datagrunnlaget er avgjørende slik at man kan styre uttaket av fugl for eksempel i forhold til hvor mye rype det er. Nøyaktige takstresultater i områder med mye fugl vil også være et fortrinn ved markedsføringen av jaktprodukter.

Grunneiersamarbeid, forskjellige interesser og kompetanseheving

Ulike interesser og manglende samarbeid kan i mange tilfeller være en sterk begrensning for naturbasert næringsutvikling. Norsk eiendomsstruktur kan være en flaskehals for både næringsutvikling, og dermed også for tilgangen til jakt i enkelte områder. Mangelfullt samarbeid og fragmentert struktur fører til at en del potensielle terreng ikke tilbys som jaktterreng. Det er definitivt et potensial for mange flere små eiendommer til å inngå i forpliktende samarbeid om å tilby jakt og andre tjenester. Gjennom slikt samarbeid og nettverk kan rettighetshaverne selv tjene mer gjennom organiserte tilbud av jakt, eller de kan tilby jakt gjennom firmaer som hjelper til med organisering og kompetanse. For jegerne vil det kunne bety en økning i tilgjengelig terreng, mens for grunneierne vil det bety økte inntekter. Uansett må organiseringen være på plass før man kan begynne å tenke næring.

Samjakt

Småviltjegere som blir fortrent av storviltjegere kan redusere tilgangen på småviltjakt i enkelte områder. Resultater i undersøkelsen viser imidlertid at samjakt er akseptert. Mange av respondentene påpeker allikevel at det ofte legges begrensninger på småviltjakta under jaktperioden for storvilt.

Store rovdyr i terrenget

Det er primært snakk om ulv. Det er tidligere vist at forekomst av ulv i jaktterrenget har ført til at omsetningen av jaktkort på småvilt er betydelig redusert. Stående fuglehunder tas sjelden, men eierne kvier seg allikevel for å slippe hundene. Nå som retten til nødverge også kommer for hund kan dette redusere konfliktnivået noe. Mange enkeltgrunneiere taper mye penger fordi de skal forvalte storsamfunnets ønsker om å ha levedyktige bestander av rovdyr. En erstatningsordning for utmarksnæringen skiller seg fra tilsvarende ordninger for beitedyrnæringen ved at viltet er eierløst. Grunneier har bare anledning til å høste av et naturlig overskudd. Det er delte meninger om politiske vedtak som medfører økt predasjon er å betrakte som en naturlig faktor.

Mangel på markedsføring og kompetanse

En flaskehals som i stadig større grad nevnes når man snakker om utvikling av naturbasert turisme, er tilbydernes kompetanse. Overgangen fra å være heltidsbonde eller skogbruker til å være godt vertskap for folk som kanskje bor på gardstunet kan være utfordrende. Mange produkter er

gjennomarbeidet og klare for markedet, hvorpå tilbudet ikke når målgruppen. Kompetanse om eget produkt og hvordan det skal markedsføres, synes i alt for liten grad fokusert blant tilbyderne. Faglige nettverk med aktører med samme type produkter har vist seg effektivt for å finne løsninger på ulike problemstillinger. Innovasjon Norge systemet kan også være til stor hjelp for mange.

Litteratur

- Andersen, O. (2002) *Forvaltningen av småvilt i Oppland jaktseasonen 2000/01*. 34s. NINA oppdragsmelding 734
- Andersen, O., Kaltenborn, B.P., Pedersen, H.C., Storaas, T., Faye-Schjøll, E., Solvang, H. 2008. *Spørreundersøkelse blant rypejegere jaktseasonen 2006/07. Datagrunnlaget og noen sentrale funn fra Rypeforvaltningsprosjektet 2006-2011* - NINA Rapport 379. 44 s
- Andersen, O., Kaltenborn, B. P., Pedersen, H. C., Storaas, T., Solvang, H., Moa, P. F. og Hagen, B. R. 2010. *Undersøkelse blant jaktrettighetshavere i Rypeforvaltningsprosjektet 2006-2011. Datagrunnlag og noen sentrale funn* - NINA Rapport 433. 32 s.
- Aanesland, N. og Holm, O. 2003. Rovdyr og jaktinntekter. Norges Landbrukshøgskole, IØS. Rapport nr. 27.
- Brainerd, S.M., Pedersen, H.C., Kålås, J.A., Rolandsen, C., Hoem, S.A., Sotraas, T. & Kastdalen, L. 2005. *Lokalforankret forvaltning og nasjonal overvåking av småvilt. En kunnskapsoppsummering med anbefalinger for fremtidig satsing*. NINA rapport 38. 73 s.
- Brastad, B. og Borch, O.J. 2002. *Flaskehalsar og etableringsbarrierer for småskala næringsmiddelprodusenter – en litteraturgjennomgang*. Arbeidsnotat 1022/2002. Nordlandsforskning.
- Christensen, H.M. 2006. *Naturbasert reiseliv – fra hobby til næring*. Rapport fra prosjekt. NORSKOG-rapport 2001-1. 10 s.
- Dervo, B., Aas, Ø., Kaltenborn, B. & Andersen, O. 2002. *Utmarksturisme i fjellregionen i Sørøst-Norge – vekst og vyer eller nedgang og resignasjon?* NINA Fagrapport 73.
- Dragland, T. m.fl. 2002. *Utmarkslære*. GAN forlag. 300 s.
- Elsrud, O.E., Kiær, K.A., Stenslie, E. 2010 *Villmarkscamp – Forprosjekt*. NORSKOG-rapport 2010-1. 65s.
- Glorvigen, P. (2008) *The relative effect of intraguild predation and carcass availability on red fox (Vulpes vulpes) abundance by a re-colonizing wolf (Canis lupus) population* HIHM
- Haaland, H, Andersen, O, Stokke, S. & Dervo. B.K.. 2006. *Elg- og hjortejakt. Evaluering av prøveordningen med utvidet elg- og hjortejakt i perioden 2003 – 2005*. - NINA Rapport 120: 60 pp.
- Heiberg, M.M., Christensen, H.M., Haaland, H. & Aas, Ø. 2006. *Muligheter for næringsutvikling i og rundt verneområder – med fokus på jakt, fiske og hytter*. NINA Rapport 142. 50 pp.
- Helldin, J. O., Liberg, O. and Gloersen, G. 2004. *Lynx predation on red fox - and secondary effects on prey populations*. Final report. Grimsö forskningsstation, SLU.
- Helldin, J. O., Liberg, O. and Gloersen, G. 2006. *Lynx (Lynx lynx) killing red foxes (Vulpes vulpes) in boreal Sweden - frequency and population effects*. Journal of Zoology **270**:657-663.

- Helldin, J.O. & Danielsson, A.V. 2007. Changes in red fox (*Vulpes vulpes*) diet due to colonisation by lynx (*Lynx lynx*). *Wildlife Biology* 13:475-480.
- Johannessen, A., Kristoffersen, L. og Tufte, P.A. 2004. *Forskningsmetode for økonomisk-administrative fag*. Abstrakt Forlag. 430 s.
- Karlsson, J. Thoresson, S. (2001) *Jakthundar i vargrevir. En jämförelse av jakthundsanvändningen i fem olika vargrevir, samt statistik över vargangrepp på hundar 1999/2000*. Viltskadecenteret på Grimsö
- Karlsson, J. Brainerd, S (2008) *Når ulv angriper hund*, Webartikkel jakt og fiske 26.09.2008, <http://www.jaktogfiske.net/id/831.0>
- Kvale, S. 2001. *Det kvalitative forskningsintervju*. Gyldendal Norsk Forlag AS. 236 s.
- LMD 2005. *Landbruk mer enn landbruk*. LMDs strategi for næringsutvikling.
- NBL og NSF 2006. *Nødvendige rammebetingelser i lovverk og lovanvendelse for økt verdiskapning i det bygdebaserte reiselivet*. Norges Skogeierforbund v / Svein Knutsen m.fl. Internt notat.
- NHD 2005 *Handlingsplan for reiselivsnæringen*
- NHD 2007. *Verdifulle opplevelser. Regjeringens nasjonale reiselivsstrategi*.
- NSF og NBL 2001. *Utvikling av jakt som næring. Produktutvikling, salg og markedsføring. Eksempler på jaktprodukter*. Red: S. Knutsen. 42 s.
- NSF & NBL 2005. *Markedet for jaktoplevelser. Markedskunnskap og forslag til markedstiltak*.
- Norges Skogeierforbund (2010) *Rapport til LMD – Estimat for omsetning av jakt og innlandsfiske i Norge*. 15s.
- Ot.prp. nr. 10 (2008-2009) *Om lov om endringer i forvaltningslovgivningen mv.* (gjennomføring av forvaltningsreformen)
<http://www.regjeringen.no/nb/dep/krd/dok/regpubl/otprp/2008-2009/otprp-nr-10-2008-2009-.html?id=533596>
- Pedersen, H.C. & Karlsen, D.H. 2007. *Alt om rypa*. Biologi. Jakt. Forvaltning. Tun Forlag. 259 s.
- Prop. 1 S (2009-2010) Miljøverndepartementets budsjettproposisjon for 2010 som Stortinget har sluttet seg til.
- RBL, NSF, IN (2004) *Utvikling av utmarksbaserte reiselivsbedrifter*.
- Ryen, A. (2002). *Det kvalitative intervjuet: fra vitenskapsteori til feltarbeid*. Bergen, Fagbokforlaget. 317 s.

Skjeggedal T. 2001. *Arealbruk i utmark – store endringer, liten oppmerksomhet*.
<http://www.utmark.org/utgivelser/pub/2001-3/art/Skjeggedal-utmark-3-2001.htm>

Solberg, E.J., Sand, H., Linnel, J., Brainerd, S., Andersen, R., Odden, J., Brøseth, H., Swensom, J., Strand, O. & Wabakken, P. 2003. *Utredninger i forbindelse med ny rovviltmelding. Store rovdyrs innvirkning på hjorteviltet i Norge: økologiske prosesser og konsekvenser for jaktuttak og jaktutøvelse*. NINA Fagrapport 63: 75 pp.

Skogbrukets Kursinstitutt, 2001. *Jaktsalg. Tilrettelegging og salg av jaktmuligheter og tilleggstjenester*. Red: D. Bakka. 105 s.

SND 2003. *Flaskehalsar og etableringsbarrierer for mindre matbedrifter*. SND-rapport nr. 02-2003.

SND 2003. *Forslag til handlingsplan. Næringsutvikling i utmark med vekt på utmarksbasert reiseliv*.

St.meld. nr. 15 (2003-2004) *Rovvilt i norsk natur*

Storaas, T., Pedersen, S., Andreassen, H.P., Arnemo, J.M., Dötterer, M., Eriksen, A., Frugaard, A., Gundersen, H., Haug, T.A., Milner, J.M., Maartmann, E., Nicolaysen, K., Nilsen, E.B., Rønning, H., Solberg, E.J., Steinset, O.K., Strømseth, T.H., Wabakken, P., Zimmermann, B. & Aalbu, F. 2008 *Effekter på ulv på elgbestanden: da ulven kom og forsvant fra Koppangkjølen*. HiHm. 57s.

St.prp.nr 65 2002-2003. *Tilleggsbevilgninger og omprioriteringer i statsbudsjettet medregnet folketrygden 2003*. (Fjellteksten s. 140-153). Oslo: Finansdepartementet.

Swang, O. 1992. *Lov og rett i utmark*. 2. utg. Landbruksforlaget Oslo.

Websider

Jegerregisteret 1: <http://www.brreg.no/registrene/jeger/jegerregisteret.html>

NJFF 1 (03.07.2008):
http://www.njff.no/portal/page/portal/njff/artikkel?displaypage=TRUE&element_id=67167

NJFF 2 (27.10.2010):
http://www.njff.no/portal/page/portal/njff/artikkel?displaypage=TRUE&element_id=67205

SSB1 Antall jegere <http://www.ssb.no/emner/10/04/10/jeja/tab-2010-08-06-02.html>
SSB2 Antall felte rypere <http://www.ssb.no/emner/10/04/10/srjakt/tab-2010-08-06-01.html>
SSB3 Felt vilt <http://www.ssb.no/srjakt/>
SSB 4 Levekår <http://www.ssb.no/levstat/>
SSB 5 (Arealvern) <http://www.ssb.no/arealvern/>

Statskog 1 <http://www.statskog.no/Statskog/Sider/HvaerStatskog.aspx>

Norges lover www.lovdatabasen.no

www.njff.no
www.fefo.no
www.statskog.no
www.fjellstyrene.no
www.norskog.no / www.skoginfo.no
www.lovdata.no
www.rgf.no
www.frifo.no
www.ovf.no
http://www.regjeringen.no/nb/dep/md/dok/lover_regler/retningslinjer/2007/Veiviser-i-miljolooverket.html?id=107779
<http://www.regelhjelp.no/>

Kontaktpersoner / samtaler / intervjuer:

Kjell Huseby, SWECO
Ola Kjell Berg, NHO Reiseliv
Erland Wolff, NHO Reiseliv
Line Løvås, DN
Egil Roll, DN
Hege Langeland, DN
Torgeir Lande, Fjellstyresambandet
Vidar Holthe, Norges Skogeierforbund
Ole Swang,
Per Olav Tyldum, Inatur
Ole Morten Kvaløy, Jegerregisteret
Rolf Troeng, Länsstyrelsen Västerbottens län
Torsten Nilsson, Länsstyrelsen Norrbottens län
Mats Englund, Holmen Skog, distrikt Bredbyn
Cesilie Aurbakken, Norges Bondelag
Reidar Steffenstorpet, SSB

Vedlegg 1:

Epostundersøkelse: Grunneiere, grunneierlag, Statskog, Finnmarkseiendommen

På vegne av Rypeforvaltningsprosjektet 2006-2011 sender jeg ut en forespørsel som jeg håper dere kan ta dere tid til å svare på. Dere har kanskje svart på noe tilsvarende tidligere, dette er en henvendelse for å sjekke at vi har fått med oss alle aspekter rundt mulige flaskehalsen i forhold til næringsutvikling basert på rype- og skogsfugljakt.

Følgende faktorer er spilt inn som mulige flaskehalsen. Vi setter pris på om dere kan skrive litt utfyllende på de faktorene dere mener kan være hemmende for næringsutviklingen på rype- og skogsfugljakt på deres areal. Vi er opptatt av å få korte men konkrete svar som forteller hva som er problemet. Det er bare å skrive i høyre kolonne i tabellen og returnere e-posten. Hvis dere mener det er ting som burde vært med som vi ikke har fanget opp, gi meg en beskjed.

Jakttider og jakttidsrammer	
Merverdiavgift	
Plan- og bygningsloven	
Servering i forbindelse med jaktprodukter	
Motorferdsel i utmark	
Kjøp og salg av jaktprodukter	
Vernede områder	
Fjelloven	
Bygdealmenninger	
Prising av produkter	
Naturoppsyn	
Motstand mot jakt	
Statsalmenninger	
Jakt i Finnmark	
Hunder og hundehold	
Lov om pakkereiser	
Grunneiers tillatelse til kommersielle aktiviteter og produkter	
Dyrevernloven	
Samjakt	
Naturmangfoldloven	

Jeg ber om svar innen fredag 6. juni. Jeg håper dere har anledning til å svare, og at dere ser nytten av å svare. God sommer!

Epostundersøkelse fjellstyrene, bygdeallmenninger, utmarksråd, utmarkslag.

På vegne av Rypeforvaltningsprosjektet 2006-2011 sender jeg ut en forespørsel som jeg håper dere kan ta dere tid til å svare på. Dere har kanskje svart på noe tilsvarende tidligere, dette er en henvendelse for å sjekke at vi har fått med oss alle aspekter rundt mulige flaskehalsar i forhold til næringsutvikling basert på rype- og skogsfugljakt.

Følgende faktorer er spilt inn som mulige flaskehalsar. Vi setter pris på om dere kan skrive litt utfyllende på de faktorene dere mener kan være hemmende for næringsutviklingen på rype- og skogsfugljakt på deres areal. Vi er opptatt av å få korte men konkrete svar som forteller hva som er problemet. Det er bare å skrive i høyre kolonne i tabellen og returnere e-posten.

Jakttider og jakttidsrammer	
Merverdiavgift	
Plan- og bygningsloven	
Servering i forbindelse med jaktprodukter	
Motorferdsel i utmark	
Kjøp og salg av jaktprodukter	
Vernede områder	
Fjelloven	
Bygdeallmenning	
Prising av produkter	
Naturoppsyn	
Motstand mot jakt	
Statsallmenninger	
Jakt i Finnmark	
Hunder og hundehold	
Lov om pakkereiser	
Grunneiers tillatelse til kommersielle aktiviteter og produkter	
Dyrevernloven	
Samjakt storvilt/småvilt	
Naturmangfoldloven	

Jeg ber om svar innen fredag 6. juni. Jeg håper dere har anledning til å svare, og at dere ser nytten av å svare. God sommer!

Epost undersøkelse NJFF Fylkeslag

1. Finnes det i fylket lokale reguleringer (i en eller annen form) som rype- eller skogsfugljakta er begrenset av?
2. Opplever fylkessekretæren at det kommer reaksjoner fra jegere/grunneiere eller andre på at det finnes hindringer (også andre forhold enn rent juridiske) for utøvelsen av denne jakta?
3. I så fall hvilke flaskehals er opplevd i dette fylket? (og ev. fra hvem?)
4. Er det vurdert mulige tiltak for å motvirke ev. hindringer for utøvelsen?
5. Dersom denne jaktutøvelsen oppleves som et hinder for annen aktivitet, altså andre brukere av utmarka, hvilke hindringer er dette, og er det ev. gjort tiltak for å regulere dette?

Epost undersøkelse Fylkesmenn

1. *Finnes det i fylket lokale forskrifter som rype- eller skogsfugljakta er regulert av?*
2. *Opplever FMs viltforvalter/fagansvarlig at det kommer reaksjoner fra jegere/grunneiere eller andre på at det finnes hindringer (også andre forhold enn rent juridiske) for utøvelsen av denne jakta?*

I så fall hvilke flaskehals er opplevd i dette fylket? (og ev. fra hvem?)

3. *Er det vurdert mulige tiltak for å motvirke ev. hindringer for utøvelsen?*
4. *Dersom denne jaktutøvelsen oppleves som et hinder for annen aktivitet, altså andre brukere av utmarka, hvilke hindringer er dette, og er det ev. gjort tiltak for å regulere dette?*

Vedlegg 2:

Spørsmål ved intervju / undersøkelse av rammevilkår for rype / småviltjakt

Grunneierne:

Undersøkelsen retter seg mot grunneiere som leier ut småviltjakt, fortrinnsvis rypejakt med eller uten tilleggsprodukter. Nedslagsfeltet er hele landet, hovedsakelig private eiendommer. Formålet med undersøkelsen er å finne ut mer om hvilke rammevilkår som virker hemmende for næringsutvikling av jakt på småvilt. Vi har en del eksempler på rammer som virker hemmende på næringsutviklingen, men ønsker gjennom undersøkelsen å finne ut om det er elementer vi ikke har tenkt på.

Undersøkelsen:

1. Kjønn
2. Alderssegment
3. Postnummer
4. Er du selv grunneier med jaktrett på skogsfugl/rype?
5. Hvor stor er eiendommen (daa)? (<1000, 1000-5000, 5000-10000, 10000-20000, 20000 >)
6. Hvor stor del av eiendommen er rypeterreng?
7. Hvor stor del av eiendommen er skogsfuglterreng? (svar i prosent %)
8. Bor du selv på eller i nærheten av eiendommen? (evt. hvor langt er det fra der du bor til der eiendommen er lokalisert)
9. Leier du ut jaktretten på småvilt på eiendommen? (Ja / nei)
10. Selger du tilleggsprodukter i tillegg til jakten (hytte, servering osv.)?
11. Hva er den årlige omsetningen på småviltjakt uten tilleggsprodukter?
12. Hva er den årlige omsetningen på tilleggsproduktene?
13. Hvilken type tilleggsprodukter tilbyr du: hytte, servering, guiding, transport, hunder, skytebane, andre.
14. Har du opplevd flaskehals i forbindelse med din omsetning av jakt og tilleggsprodukter? Hvis ja: hvilke av følgende elementer mener du er til hinder for næringsutvikling:

Lov	Kryss av	Kommentar	
Plan- og bygningsloven			
Motorferdselloven			
Naturvernloven			
Viltloven			
Friluftslivsloven			
Lov om merverdiavgift			
Pakkereiseloven			
Hundeloven			
Finnmarksloven			
Fjelloven			
Andre lover / forskrifter			

Jegerne:

Undersøkelsen skal avdekke om det er aktuelle flaskehals for kjøp og gjennomføring av småviltjakt og tilleggstjenester. Vi ønsker å spørre jegere fra hele landet. I tillegg skal vi intervjuer nøkkelpersoner fra NJFF-systemet. Følgende elementer er interessante, i tillegg til eventuelle andre ting som vi ikke har tenkt på:

Jakt på privat / statlig grunn

Pris

Beliggenhet på hytte

Kanaler for salg

Økende jaktmotstand

1. Kjønn
2. Alderssegment
3. Postnummer

4. Jakter du på rype eller skogsfugl?
5. Jakter du på egen eiendom?
6. Jakter du på privat grunn eller statlig grunn?
7. Hvordan kjøper du jakten: direkte fra grunneier, via internett (inatur, skoginfo, andre)
8. Kjøper du tilleggsprodukter i tillegg til jakten (hytte, servering, guiding, transport, annet)?
9. Opplever du problemer med kjøp / gjennomføring av jakt? I så fall – hva er flaskehalsen?
10. Har du prøvd å kjøpe jaktkort på internett?
11. Synes du prisnivået på småviltjakt er OK (dette spørsmålet må stilles på en annen måte, men vi ønsker å finne ut om pris er en flaskehals for å kjøpe jakt, og om økt vilttetthet er en grunn til å øke prisen).
12. Opplever du motstand mot jakt på en negativ måte?
13. Lengre jakttider: tidligere rypejaktstart, forlenget jakttid på skogsfugl ut januar,
14. Har du jaktet rype i Sverige i perioden før rypejaktstart i Norge (før 10. september)?
15. Er det viktig for deg å ha hytte i jaktterrenget?

Spørsmål til individuelle intervjuer til ansatte i kommuner, fylker, fylkesmenn, fjellstyrer, statskog, fjelloppsyn,

1. Finnes det i fylket lokale reguleringer (i en eller annen form) som rype- eller skogsfugljakta er begrenset av?
2. Opplever fylkessekretæren at det kommer reaksjoner fra jegere/grunneiere eller andre på at det finnes hindringer (også andre forhold enn rent juridiske) for utøvelsen av denne jakta?

I så fall hvilke flaskehals oppleveres i dette fylket? (og ev. fra hvem?)

3. Er det vurdert mulige tiltak for å motvirke ev. hindringer for utøvelsen?
4. Dersom denne jaktutøvelsen oppleveres som et hinder for annen aktivitet, altså andre brukere av utmarka, hvilke hindringer er dette, og er det ev. gjort tiltak for å regulere dette?